

LE'ÂLÎ'NİN EMÂLÎ ŞERHİ
LE'ALI'S EMALI COMMENTARY

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih UZUN

Milli Savunma Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-posta: mfuzun@dho.edu.tr

Orcid: 0000-0001-6096-0415

Öz

Ûşî'nin 569/1173 yılında tamamladığı Arapça bir risâle olan *Kasîde-i Emâlî* adlı eseri 68 beyitten oluşan ve Mâturîdî kelimasına dair konuları ihtiva eden manzum bir eserdir. Bu eserin Eski Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi döneminde 12 tercümesi ve 12 şerhi yapılmıştır.

Osmanlı Türkçesi döneminde Le'âlî Ahmed b. Mustafa'nın 973/1565 yılında tercümesini manzum ve şerhini mensur olarak kaleme aldığı *Emâlî Şerhi* Türk İslâm edebiyatında ilk Türkçe *Emâlî* şerhi olma özelliğine sahiptir. Eserin 4'ü Türkiye kütüphanelerinde olmak üzere 6 nüshası tespit edilmiştir. Eserin tertibinde müellif öncelikle *Emâlî* beyitlerinin Arapça aslını ve Türkçe manzum tercümesini yazmış sonrasında ise Türkçe şerhini yapmıştır. Eserin mukaddimesinde müellif *Emâlî*'nin çok okunup talep gördüğünü bu yüzden Türkçeye tercüme edip, Ehli Sünnet ve Cemaat mezhebinin görüşleri doğrultusunda *Emâlî*'yi şerh ettiğini belirtmiştir. 16.yüzyılda kaleme alınan eserde dil ve imlâ özellikleri açısından Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş döneminin özellikleri dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, *Emâlî Şerhi* adlı eserin, müellifi ve nüshaları hakkında bilgi verilerek eser tanıtılacaktır. Ayrıca eserin tenkitli metni ortaya konularak dil ve imlâ özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar kelimeler: Türk Dili, Osmanlı Türkçesi, Akâid-nâme, Emâlî Şerhi, Le'âlî

Abstract

The Arabic treatise *Kasîde al-Amâlî*, completed in 569/1173 by Ûshî, is a poetic work comprising 68 couplets and addressing themes associated with Mâturîdî theology. This work has been translated into and commented upon in Old Turkey Turkish and Ottoman Turkish on 12 occasions.

In the Ottoman Turkish period, the first Turkish commentary on *Amâlî* in Turkish Islamic literature was produced by Le'âlî Ahmad b. Mustafa in 973/1565. This commentary was translated in verse and commented in prose. It was entitled *Le'âlî Ahmad b. Mustafa's Commentary on Amâlî*. Six copies of the work are known to exist, four of which are located in Turkish libraries. In terms of the work's organisation, the author initially produced the Arabic original and the Turkish verse translation of the couplets of *Amâlî*, subsequently producing the Turkish commentary. In the introduction to the work, the author states that *Amâlî* was widely read and in demand, and thus he translated it into Turkish and provided a commentary in accordance with the views of the Ahl al-Sunnah and Jama'at sect. Composed in the 16th century, the work exhibits the characteristics of the transition period from Old Turkish to Ottoman Turkish, particularly in terms of language and orthography.

This article will introduce the work by providing information about the author and copies of *Emâlî Şerhi*. It will also present the critical text of the work and provide details about its language and spelling features.

Keywords: Turkish Language, Ottoman Turkish, Akâid-nâme, Emâlî Şerhi, Le'âlî

GİRİŞ

Türk İslâm edebiyatında dinî kaynaklı edebî türler içerisinde akâid eserleri önemli bir yere sahiptir. “İslâm dininin temel kâidelerini ve inanılması gereken hükümlerini konu edinen ilim” olarak ifade edilen akâid eserleri, Türk edebiyatında ilk olarak Arapça ve Farsçadan tercüme şeklinde görülmektedir (Kılavuz, 1989: 212). Türk edebiyatında akâid-nâme olarak adlandırılan manzum akâid eserleri eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kullanılması ve ezberleme kolaylığı sağlaması sebebiyle daha çok rağbet görmüştür (Kılavuz, 1989: 215). Üşî'nin 569/1173 yılında tamamladığı Arapça bir risale olan *Kasîde-i Emâlî* isimli eseri 68 beyitten oluşan ve Mâturîdî kelamına dair konuları ihtiva eden manzum bir eserdir. Müellifin kendi adlandırmasıyla *el-Emâlî* diye tanınan eser; kafiyeleri “lâm” harfiyle bittiği için *Kasidetü'l-Lâmîyye*, ilk beytine istinaden *Kasidetü yekûlü'l-'abd* ve *Bed'ü'l-Emâlî* olarak da tanınmıştır (Özervarlı, 1995: 73). *Kasîde-i Emâlî*'nin Eski Türkiye Türkçesi döneminden itibaren Türkçeye birçok kez tercümesi yapılmıştır. *Kasîde-i Emâlî*'nin Türkçe tercümelemleri ile ilgili İlhan (2016) bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır¹. Ayrıca bu konuda bir makale yayınlamış ve Türk edebiyatında *Kasîde-i Emâlî*'nin 12 tercümesinin ve 12 şerhinin yapıldığını belirtmiştir (İlhan, 2018: 229). Bu tercümelemlerden ilki 13. veya 14. yüzyılda yapılan ve mütercimi bilinmeyen *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî* isimli tercümedir (Tekin, 1980: 157-206). Bir diğer tercüme III. Murat döneminde Muhammed b. Malkoca'nın Arapça şerhinin yanına Şehülislam Hoca Sadeddîn'in yapmış olduğu tercümedir. Bu tercüme-yi yayımlayan Kürkçüoğlu kendi kütüphanesinde bulunan nüshadan hareketle başka bir tercümeden daha bahsetmektedir (Kürkçüoğlu, 1954: 2). 16. yüzyılda kaleme alınan iki önemli tercümeden birisi Şem'î'nin 72 bentten oluşan ve murabba nazım şekliyle yazdığı *Terceme-i Kasîde-i Emâlî* isimli eserdir. Bu eserle ilgili Gök (2017) bir makale yayımlamıştır. Diğerisi ise Le'âlî Ahmed b. Mustafa'nın tercümesini manzum ve şerhini mensur olarak kaleme aldığı *Emâlî Şerhi*'dir . Bu yönüyle eser Türk edebiyatındaki ilk *Emâlî* şerhi olma özelliğine sahiptir. Le'âlî tarafından 973/1565 yılında telif edilen bu şerh Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesi dönemine geçiş döneminde yazılmıştır ve dil ve imlâ özellikleri bakımından 16. yüzyıl Osmanlı Türkçesi özellikleri göstermektedir. Bu çalışmada Le'âlî'nin *Emâlî Şerhi* adlı eserinin nüshaları arasından seçilen iki nüsha üzerinden tenkitli metni ortaya konularak, metnin belli başlı dil ve imlâ özellikleri gösterilecektir.

1. Le'âlî'nin Hayatı ve Eserleri

Arap dili, edebiyat, kelim, fıkıh vb. alanlarda birçok tercüme ve telif eseri bulunan ve Osmanlı'nın 16. yüzyılda önde gelen âlimlerinden olan Le'âlî'nin *Şerh-i*

¹ İlhan, M. (2016). *Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümelemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

Kasîde-i Emâlî'nin sonunda yer alan ferağ kaydında adı Seyyid Ahmed b. Mustafa eş-şehîr bi-Le'âlî şeklinde geçmektedir.² Manisalı olduğu için eserlerinde Saruhânî nisbesini de kullanmıştır. Doğumuyla ilgili herhangi bir kayıt bulunmayan Le'âlî'nin Kemalpaşazâde'den ders aldığı ve Sâdî Çelebi'nin öğrencileri arasında yer aldığı, öğrenimini tamamladıktan sonra fetva kâtibi ve kadı olarak görevler yaptığı ve Amasya kadısı iken vefat ettiği bilinmektedir (Benli, 2019: 150). *Emâlî Şerhi*'nin F ve K nüshalarında telif tarihinin 973/1565 olduğu kaydı bulunmaktadır. Bu da Le'âlî'nin birçok kaynaktan vefat tarihi olarak verilen 971/1563'de sağ olduğunu göstermektedir.

Leâlî'nin fıkıh, kelam, dil ve edebiyat, feraiz ve hendese gibi farklı alanlarla ilgili eserlerinin bulunması onun çok yönlü bir âlim olduğunu göstermektedir. Müellifin dil ve edebiyatla ilgili; *Kavânînü's-Sarf*, *Kânûnü'l-'Avâmil* ve *Burhânü'l-Mesâ'il*, *Şerhu'l-Emsiletü'l-Muhtelif*, *Mecma'u'l-Kavâ'id ve Menba'u'l-fevâid*, *Şerhu Kasîdeti'l-Bürde*, *Kasîde-i Münferice Şerhi*, *Münşeât* gibi eserleri, kelâm ilmiyle ilgili; *Emâlî Şerhi*, *Kasîde-i Nûniyye Şerhi ve Şerhu'l-Muhâkemât* adlı eserleri, fıkıhla ilmi ile ilgili; *Mecma'u'l-Mesâ'ili's-Şer'iyye fi'l-'Ulûmi'd-Dîniyye*, *Risâle fi'l-Ferâ'iz*, *Risâle-i Mükemmile*, *Dâire-i Mermûze* ve *Fetavâ* adlı eserleri bulunmaktadır (Benli, 2019: 151; Kıvılcım, 2022: 17-23).

2. Emâlî Şerhi

Emâlî Şerhi, Üşî'nin 569/1173 yılında tamamladığı Arapça bir risâle olan *Kasîde-i Emâlî*'nin Le'âlî tarafından 973/1565 yılında yapılan tercüme ve şerhidir. Eserde *Emâlî*'nin 57 beytinin tercümesi ve şerhi yer almaktadır. Eserin neşri şimdiye kadar yapılmamıştır. Ancak Özdiç (2022) eseri bir tebliğle ilim âlemine tanıtmıştır. Eserin adı K nüshasında bulunmazken F nüshasında *Emâlî Şerhi*, İ nüshasında *Şerh-i Bed'i'l-Emâlî* ve S nüshasında *Tercemetü Kasîdeti Bed'i'l-Emâlî Maa Şerhihâ* olarak yazılmıştır. Le'âlî, eserin tertibinde öncelikle *Emâlî* beyitlerinin Arapça aslını yazmış, sonra ise Türkçe olarak manzum tercümesini ve mensur şerhini kaleme almıştır. Eserin mukaddimesinde müellif, *Emâlî*'yi ilim erbabı tarafından rağbet gören bir eser olması hasebiyle tercüme ve şerh ettiği şeklinde açıklayarak özellikle eserini Ehli Sünnet ve Cemaat Mezhebi'nin görüşleri doğrultusunda yazdığını ve diğer mezheplerin görüşlerinin reddedildiğini belirtmiştir:

“Pes bu ‘ilm-i tevhid için imlâ ve nazm olunmuş Yekülü'l-'abd demekle ma'rûf risâle-yi manzûme ‘ulemâ ve fuzalâ hullân-ı aşfiyâ ve ihvân-ı etkıyâ mahzarlarında mergûbe ve mü'minîn ve muvâhidîn ve tâlîbîn ve müslimîn ve müttakîn-i râğibîn katlarında maflûbe olup tâlîb ve râğib oldukları ecilden bu ‘abd-i müftekir ila'llâhi'l-müte'âlî Seyyid Ahmed bin Muştafâ eş-şehîr bi-Le'âlî risâle-i mezbûre-i mergûbeye 'alâ kadri'l-ımkân bi-'avnillâhi'l-müste'ân mü'tâla'a idüp, Türkî lisân-ıla terceme eyleyiip her beytinüñ elfâzını taşhîh idüp ve

² *Tercüme-i Emali*, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Mehmet Asım Bey Koleksiyonu 0250/002

her bir 'ibâretinde ve beytinde Ehlü's-Sünnet ve'l-Cemâ'at mezhebinüñ ğayrı mezâhib-i hilâfiyyeyi red itdüğine işâretini taşrih eyleyüp Türkî lisân üzere şerh eyleyüp bu risâleyi yazdım." (14b/11).

*Emâli Kasidesi'*nin manzum tercümesinde Le'âlî, Arapça metninde olduğu gibi aruzun "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" kalıbını kullanmış ve kaside türünün özelliği olan aa/ba/ca/da/... şeklinde ikinci dizeleri kendi arasında "lâm" harfiyle kafiyeli olacak şekilde kafiyelendirmiştir. Beyitlerin birinci dizesini tamamen Türkçeye tercüme etmiş ancak ikinci dizelerin kafiyesini çoğunlukla Arapça aslında olduğu gibi bırakmıştır. Le'âlî manzum tercümede *Emâli'*nin biçim özelliklerini tercüme de yansıtmıştır. Tercümenin bazı beyitlerinde imâle, zihaf ve vasl gibi aruz kusurları bulunmaktadır. Birkaç beyitte bir tef'ile fazla kullanıldığı görülmektedir.

Le'âlî beyitlerin tercümesinden sonra şerhlerine yer vermiş ve beyitlerin dizelerinin ayrı ayrı şerhlerini yapmıştır. Şerh metodunda bazı beyitler kısa açıklamalarla izah edilirken bazı beyitlerde çok uzun açıklamalara yer vermiştir. Ayrıca Arapça sözcüklerin gramer tahlillerini yapmış ve kelimelerin anlamları üzerinde durmuştur. Müellif beyitlerin şerhinden sonra Ehl-i Sünnet ve Cemaat mezhebi dışında kalan Mutezile, Kerrâmiyye, Cehmiyye, Mücessime, Müşebbihe, Hâriciyye vb. mezheplerin ilgili konudaki görüşlerine yer vermiş ve ilgili beytin bu görüşlere red olduğunu belirtmiştir. Bazı beyitlerde ise Nasrâniye, Sümeniyye, Berâhime, Dehriyye gibi din ve fikir akımlarının görüşleri tenkit edilmiştir. Müellifin tercüme ve şerhin tertibinde izlediği yöntem nazım ve şerh sıralamasıyla aşağıda verilen örnekteki gibidir:

"Nazm:

*Tevellî hâkim ol üstinde 'arşuñ
Temekkün-le degil hem ittisâli*

Şerh:

"Ve Rabbü'l-'arşi fevka'l-'arşi lâkin": Ya'nî ol Allâhu ta'âlâ 'arşuñ Rabbidür. 'Arşuñ üzerine tevellî ve hâkimdür. "Bilâ vaşfi't-temekküni ve ittisâli": Ya'nî ol Allâhu Ta'âlânuñ fevki 'arşda olduğu mütemekkindür ve muttaşıldur demek degildir. Zirâ Allâhu ta'âlâ cihetden ve mekândan münezzehdür. Ve bu beyt Kerrâmiyye ve Müşebbihe tayıfelerini redde işâretdür. Anlar: "Allâhu Ta'âlâ için cihet ve mekân vardur fevki'l-'arşdadur." dirler." (19a/05).

Eserin 4'ü Türkiye'de olmak üzere 6 nüshası tespit edilmiştir. Eser, dil ve imlâ özellikleri bakımından Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi olan 16. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin özelliklerine sahiptir.

Le'âlî Ahmed Çelebi, Üşî'nin *Kaside-i Emâli* isimli eserinde yer alan 68 beyitten sadece 57 beytin tercümesini ve şerhini yapmıştır. *Kaside-i Emâli'*nin şerhini kitap

olarak hazırlayan Topaloğlu (2008) eserin kaynaklarda 66-68 arasında değişen beyit sayısının olduğunu belirtmiş ve kendisi kitabında 68 beytin şerhine yer vermiştir. Le'âlî'nin eserinde Cennet ve Cehennem'in şu anda mevcut olduğu ile ilgili beyit, tekvin-mükevven ile ilgili beyit, haramın rızık olduğu ile ilgili beyit, Cennete girmenin Allah'ın lütfu ile olacağı hakkındaki beyit, ecel ile ilgili beyit ve dua beyitleri olarak bilinen son 6 beyit eksiktir. Bahse konu beyitlerin Le'âlî'nin şerhte esas aldığı kaynakta bulunup bulunmadığı veya müellifin tasarrufu olarak mı alınmadığı bilinmemektedir.

Eserin sonunda ferağ kaydında müellif Le'âlî Ahmed Çelebi'nin adı ve *Emâlî Şerhi*'nin 973/1565 tarihli telif tarihi yer almaktadır:

"Temmet tercümetü'r-Risâleti'l-manzûmeti'l-meşhûra bi'l-yeķûlu'l-'abdi el-mevsûme bi-Emâlî tercemeķā el-fakīr ila'llāhi'l-müte'ālī Seyyid Aķmed bin Muştaķā eş-şehīr bi-Le'ālī ft-evāķiri şehri rebī'i'l-āķir min şuhūr sene selāse ve seb'in ve tis'a mi'e. Temme." (38a/05).

2.1. *Emâlî Şerhi*'nin Nüshaları

Emâlî Şerhi'nin Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi (K), Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu (F), Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar (S) ve İBB Atatürk Kitaplığı (İ) olmak üzere Türkiye'de 4 nüshası tespit edilmiştir. Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde ise 2 nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan F nüshası 1087/1676-1677 tarihinde istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi belli olan en eski nüshadır. K nüshasının istinsah tarihi belli değildir. Ancak harekeli olan bu nüshanın dil ve imlâ özellikleri tamamen Osmanlı Türkçesi özellikleri göstermektedir. İ nüshasında beyitlerin Türkçe tercümeleleri bulunmamaktadır.

Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Nüshası (K)

Bu nüsha Köprülü Kütüphanesi Mehmet Asım Bey Koleksiyonu 0250/002 numarada kayıtlıdır. 184x120-135x76 mm. ebatlarındadır. 14b-38a varakları arasında bulunmaktadır. Harekeli nesih hatla yazılmıştır. 24 varak olan nüshada sayfada 15 satır bulunmaktadır. *Emâlî Şerhi*'nin sonunda 973/1565 tarihli telif tarihi bulunmaktadır. Nüshada müstensihin adı ve istinsah tarihi bulunmamaktadır. Nüshanın 1b-10 varakları arasında bulunan Dâvûd-ı Karsî'nin *Amentü Şerhi* bulunmaktadır. *Amentü Şerhi*'nin sonunda 1186/1772-1773 tarihli istinsah kaydı bulunmaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu Nüshası (F)

Bu nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu 278/002 numarada kayıtlıdır. 195x128,135x60 mm. ebatlarındadır. *Emâlî Şerhi*, 147b-169a varakları arasında bulunmaktadır. Harekesiz talik hat ile yazılmıştır. Nüsha 22 varaktır. Sayfada 17 satır bulunmaktadır. Başta *Emâlî*'nin Arapça beyitleri

sıralanmıştır. *Emâlî Şerhi*'nin sonunda 973/1565 tarihli telif tarihi ve 1087/1676-1677 tarihli istinsah tarihi yer almaktadır.

İbb Atatürk Kitaplığı Nüshası (İ)

Bu nüsha İstanbul Büyükşehir Belediyesi Osman Ergin Koleksiyonu OE_Yz_0607/06 numarada kayıtlıdır. 220x140, 160x80 mm. ebatlarındadır. *Emâlî Şerhi*, 89b-101b varakları arasında bulunmaktadır. Harekesiz talik hat ile yazılmıştır. Nüsha 13 varaktır. Sayfada 21 satır bulunmaktadır. Başta Emâlî'nin Arapça beyitleri sıralanmıştır. Ayrıca beyitlerin Türkçe tercümeleri bulunmamakta yalnızca şerhleri yer almaktadır. Nüshanın sonunda 1186/1772-1773 tarihli istinsah kaydı bulunmaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Nüshası (S)

Bu nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 7493/003 numarada kayıtlıdır. 210x128-muhtelif mm. ebatlarındadır. Emâlî Şerhi, 68b-81a varakları arasında bulunmaktadır. Harekesiz nesih hat ile yazılmıştır. Nüsha 23 varaktır. Sayfada 23 satır bulunmaktadır. Yahya b. Salih tarafından istinsah edilmiştir.

Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Nüshası (H1)

Bu nüsha Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi R-6692/2 numarada kayıtlıdır. 20x14,5 ebatlarında 205 varak bir mecmua içerisinde yer almaktadır. *Emâlî Şerhi* mecmuâda 158b-182a varakları arasındadır. Harekesiz nesih hatla yazılmıştır. Sayfada 15 satır bulunmaktadır. Müstensihi Salih b. Hüseyin Kasabi'dir. 1223/1808 tarihinde istinsah edilmiştir.

Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Nüshası (H2)

Bu nüsha Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi R-8734 numarada kayıtlıdır. 20.5x14-14.5x8 cm ebatlarındadır. Nesih harekesiz hatla yazılmıştır. *Emâlî Şerhi*, mecmuâda 1b-23a varakları arasında yer almaktadır. Sayfada 17 satır bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

3. Dil ve İmlâ Özellikleri

Le'âlî'nin 16. yüzyılda telif ettiği *Emâlî Şerhi* isimli eseri dil ve imlâ özellikleri bakımından Eski Türkiye Türkçesinden Klasik Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi özellikleri göstermektedir. Bu bölümde 16. yüzyıl Osmanlı Türkçesi metinlerinde görülen dil ve imlâ özelliklerinin *Emâlî Şerhi*'ndeki durumu değerlendirilecek, F ve K nüshalarıyla ilgili önemli hususlar da vurgulanacaktır.

Ünlülerin yazımında Türkçe kelimelerde /a/ ünlüsü kelime başında daima elif (l) veya medli elifle (İ), kelime içinde sadece elifle, kelime sonunda elifle, bazı eklerin ve kelimelerin kalıplaşmış yazımlarında ise he (ʌ) ile gösterilmiştir. Türkçe

kelimelerde /e/ ünlüsü kelime başında elif (ل) ile gösterilirken kelime içinde genellikle gösterilmemiştir, kelime sonunda he (ه) ile gösterilmiştir. Türkçe kelimelerde /ı/ ve /i/ ünlüleri kelime başında elif (اي) kelime sonunda ise ye (ي) ile gösterilmiştir. Türkçede bulunan dört yuvarlak ünlü (o, ö, u, ü) kelime başında elif vav (و) ile gösterilirken kelime ortasında ve sonunda vav (و) harfi ile gösterilmiştir. Harekeli nüsha olan K nüshasında harflerin yanı sıra harekeler (üstün, esre ve ötre) kullanılmıştır:

adlu "adlı" اَدْلُو (15a/13)	anuñ "onun" اُنْكَ 15b/15
ancağ اِنْجَق (F24b/03)	anlar "onlar" اَنْلَز 16a/02
yazarlar يَزْرَلَز 23b/14	dahı "ve" دَخِي 15a/12
gelür كَلُوْر 20a/01	dimekdür 15a/13
eylese اَيْلَسَه 32b/08	olup اُولُوْب 32b/08
söz سُوْر 18b/10	yoğdur يُوْغُوْر 16a/13
gögi كُوْكَي F30b/11	üzere اُوْرَزَه 14b/13

Ünsüzlerin yazımında Eski Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi döneminde yazılan metinlerde müellif, mütercim ve müstensihlerin Arap alfabesinde olmayan /p/ ve /ç/ ünsüzlerini kimi zaman be (ب) ve cim (ج) harfleri ile gösterdikleri bilinmektedir. Bu durum incelediğimiz eserde de bulunmaktadır. K ve F nüshalarında /p/ ünsüzü genellikle be (ب) ile yazılmıştır. Nadiren pe (پ) kullanılmıştır. Metinde -up/-üp zarf-fiil eki daima be (ب) ile yazılmıştır. Ancak /ç/ ünsüzü için bazen çim (چ) kullanılmıştır:

başlayup بَاشَلَيُوْب 15a/05	işleyüp اِشَلَيُوْب 21a/14
eyleyüp اَيْلَيُوْب 14b/10	olup اُولُوْب 32b/08
içinde اِچْنَدَه 21b/03	çıkmayalar چُقْمَيَالَز 26a/04
geçürmişdür كُچُوْرْمِشْدُوْر 26b/03	kılıç قِلِيْچ 30a/15
toprakdur طُپْرَقْدُوْر 34b/11	

Ünsüzlerin imlâsıyla ilgili bir başka husus da sad (ص) ve tı (ط) harflerinin kullanımıyla ilgilidir. İncelediğimiz eserde diğer Osmanlı Türkçesi metinlerinde olduğu gibi bu ünsüzler Türkçe kelimelerde sadece kelime başında kullanılmıştır. Kelime ortasında ve sonunda hem kalın hem de ince sıradan /s/ ve /t/ ünsüzleri, sin (س) ve te (ت) harfleriyle gösterilmiştir:

soñra صُنْزَه 20b/11	toprakdur طُپْرَقْدُوْر 34b/11
tartılır "tartılır" طَرْتِلُوْر 36b/09	taşırınur "kayar" طَاشَرِنُوْر 37a/06

şakla صَقْلَة 19b/07

şu صُو 34b/11

Kapalı *e*'nin yazımı, Eski Türkçe döneminden itibaren Türkçenin yazılı metinlerinde görülen kapalı *e* sesi (é) Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde genellikle *i* şeklindedir (Korkmaz, 2020: 91). İncelediğimiz nüshalarda kapalı *e*'nin yazımında birlik yoktur. K nüshasında genellikle /e/ ile yazılan kapalı *e* F nüshasında ise /i/ şeklinde yazılmıştır. Metnin transkripsiyonunda *i*'li şekiller tercih edilmiştir:

dimekdür دِمَكْدُورُ 15a/13

diyü دِيُو F30b/09

yir يِر 30b/10

yidi يِدِي 30b/10

demişdür دِمِشْدُورُ 24a/01

dirüz دِرُزُ F26b/10

Metinde “içün, ile, kim, ki” gibi bazı edatlar kendinden önceki sözcüklerle bitişik yazılmıştır:

olduğu-çun أَوْلَدْغُچُون 24b/08

nite-kim نِتَكِم 16a/15

ol-kim أَوْلَكِم 30b/03

nite-ki نِتَكِي 35a/11

dil-ile دِلِيلَه 30a/12

olmağ-ıla أَوْلَمَغَلَه 15b/13

“i-” cevher fiili metinde genellikle kendinden önceki sözcükten ayrı yazılmıştır:

olsa idi أَوْلَسَه اِيْدِي 23a/15

halk idici حَلْقُ اِيْدِي 30b/11

Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin az da olsa orijinal imlâlarından farklı yazıldıkları görülmektedir:

câyız<câ'iz جَائِرُ 15a/12

tâyife<tâ'ife طَائِفَه 17b/09

sâyir<sâ'ir سَائِرُ 17b/02

melâyik<melâ'ik مَلَائِكُ 20b/15

Eski Türkçeden itibaren düzlük-yuvarlaklık uyumunun umûmîleşmediği bilinmektedir. Eski Türkiye Türkçesinin en önemli ses özelliklerinden birisi de düzlük-yuvarlaklık uyumunun tam olmayışıdır. Bu özellik 16. yüzyılda da devam etmiş ve düzlük-yuvarlaklık uyumu bu yüzyılın sonunda oluşmaya başlamıştır (Ercilasun, 2015: 459). İncelediğimiz eserde henüz düzlük-yuvarlaklık uyumunun olmadığı görülmekte, aynı sözcüklerin ve eklerin hem yuvarlak hem de düz şekline rastlanmaktadır. Düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından nüshalar arasında birlik yoktur. F nüshasında çoğunlukla yuvarlak olan ünlüler K nüshasında düz olarak bulunmaktadır:

F arşuñ: K ‘arşññ 19a/10

F dirüz : K diriz 17a/12

F dimezüz: K dimeziz 18a/12

F kendü : K kendi 16a/02

-*Up* zarf-fiil eki, -*mUz* çokluk birinci şahıs eki, -*dUr* bildirme eki, -*lU* isimden isim yapım eki, -*Ur* geniş zaman eki, -*sUn* emir eki, -*dUr* fiillere gelen kuvvetlendirme ve ihtimal eki daima yuvarlaktır:

adlu 14b/13	imâmlarımız 31b/15
başlayup 15a/05	şifatlanmışdur 15b/05
geçürmişdür 26b/04	itmesün 29b/12
unudur 22b/09	

Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde ince sıradan kelimelerdeki t>d değişimi bazı istisnalarına rağmen artık tamamlanmış ve yazıya da aktarılmış olduğu için bu yönde imlâ ile telaffuz arasında bir paralellik söz konusudur (Korkmaz, 2005: 502). Osmanlı Türkçesi döneminde yazılan incelediğimiz eserde t>d değişiminin örnekleri şu şekildedir.

ideler 15a/02	dirildür 20b/11
dağı 15a/11	unudur 22b/09

İncelediğimiz eserde bazı kalın sıradan kelimelerin başındaki /t/ sesinin korunduğu görülmektedir.

tartılır 36b/09	tırınur "kayar" 37a/06
taşra "dışarı" 26a/04	toprak 34b/11

Eski Türkiye Türkçesinde genel olarak ön seste /h/ ünsüzü yalnız Arapça ve Farsçadan dilimize geçen sözcüklerde yer alır. Türkçe sözcüklerde iç ve son seste k>ğ değişimi görülmektedir (Korkmaz, 2020: 94). İncelediğimiz eserde iç seste k>ğ değişimi iki sözcükte görülmektedir:

ağşam 33a/12	dağı 16a/03
--------------	-------------

İncelediğimiz eserde ünlü düşmesinin özel bir biçimi olan ünlü birleşmesinin örnekleri de mevcuttur.

oğulu>oğlı 24a/11	şu ol>şol 25b/14
bu öyle>böyle 24b/08	ne ise ne>nesne 35a/09

-*mAdIn* zarf-fiil eki Eski Türkiye Türkçesinden sonra Osmanlı Türkçesinde 16. yüzyıldan itibaren yerini *mAdAn*'a bırakmıştır (Ercilasun, 2015: 460). İncelediğimiz eserde *mAdIn* zarf-fiil ekinin örnekleri görülmektedir:

egerçi-kim tevbe itmedin fevt oldı-sa 32a/09
zîrâ hilâl tülû' itmedin ma'dümdür 34a/06

Osmanlı Türkçesi döneminde -*gll* pekiştirme eki seyrekleşerek 19. yüzyılda arkaik bir şekil hâlini almıştır (Ercilasun, 2015: 460). İncelediğimiz eserde bu pekiştirme eki bir sözcükte görülmektedir:

ve ba'dü bilgil ki 14b/02	Ammâ bilgil kim 34a/09
---------------------------	------------------------

4. Metin

4.1. Metnin Tespitinde İzlenen Yöntem

a. Metin oluşturulurken transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

b. *Emâlî Şerhi*'nin tespit edilen 6 nüshasından K ve F nüshaları seçilmiş ve bu iki nüsha üzerinden tenkitli metin oluşturulmuştur.

c. K ve F nüshalarının sayfa numaraları metinde gösterilmiş, satır numaraları için K nüshasının numaraları tercih edilmiştir.

d. Nüsha farkları gösterilirken öncelikle doğru olarak kabul ettiğimiz şekil verilmiş, ardından iki nokta (:) konularak diğer nüshadaki şekle yer verilmiştir. Aynı ibarenin varyantları virgül (,) ile birbirinden ayrılmıştır.

e. Manzum tercümede vezne uymayan beyitler dipnotta gösterilmiştir.

f. Metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla noktalama işaretleri konmuştur.

g. Metinde geçen ayet ve hadislerin dipnotta açıklamalarına yer verilmiştir.

4.2. Emâlî Şerhi

[K14b] Bismillâhirrahmânirrahim

[F147b] (1) *Elhamdü lillahi Rabbi'l-'âlemîne kemâ emera ve's-şalâtü 'alâ rasûlihî³ Muhammedin seyyidi'l-beşer* (2) *ve 'alâ âlihî ve şahbihî ve⁴ lehümü'n-nuşretü ve'z-zafer*. Ve ba'd bilgil ki⁵ 'ilm-i tevhid zâtullâhdan (3) ve şifâtullâhdan bahş eyler mesâ'il-i kelâmiyyeyi ve 'aķâyid-i İslâmiyyeyi (4) beyân eyler. Pes bu 'ilm-i tevhid için imlâ ve nazm olunmuş *Yeķülü'l-'abd* (5) demekle ma'rûf⁶ risâle-yi manzûme 'ulemâ ve fużalâ hüllân-ı aşfiyâ ve ihvân-ı (6) etķiyâ maķzarlarında mergûbe ve mü'minîn ve⁷ muvaħhidîn ve⁸ tâlibîn (7) ve müslimîn ve müttakîn-i râģibîn katlarında maţlûbe olup tâlib (8) ve⁹ râģib oldukları ecilden bu 'abd-i müfteķir ila'llâhi'l-müte'âlî *Seyyid Ahmed bin* (9) *Muştafa eş-şehîr bi-Le'âlî* risâle-i mezbûre-i mergûbeye 'alâ ķadri'l-imbân

³ 'alâ rasûlihî : F 'alâ seyyidinâ ve rasûlinâ

⁴ ve : K-

⁵ ki : K-

⁶ ma'rûf : K ma'rûfe

⁷ ve: K-

⁸ ve K-

⁹ ve : F-

(10) *bi- 'avnillâhi'l-müste'ân* mü'tâla'a idüp, Türkî lisân-ıla terceme eyleyüp¹⁰ (11) her beytinüñ elfâzını taşhîh idüp ve her bir 'ibâretinde ve beytinde Ehlü's- (12) Sünnet ve'l-Cemâ'at [F148a] mezhebinüñ ğayrı mezâhib-i hîlâfiyyeyi red itdügine (13) işâretini¹¹ taşrîh eyleyüp, Türkî lisân üzere şerh eyleyüp¹² (14) bu risâleyi yazdım. Tâlib ve râġib olan ihvân ve hullân müstefid [K15a] (1) olup, bu faġiri Haġ sübhânehü ve ta'âlâdan rahmet ve maġfired du'âsıyla (2) zıkr ideler. *Fevâddatü emrî ileyke yâ Rab ve tevekkeltü 'aleyke yâ Rab* (3) *kâle vahîdü zamânihi teġammedehüllâhu Ta'âlâ bi-ġufrânihi ve eskenehü bi-hubûhati cinânihi*. Nazm¹³:

(4) يقول العبد في بدء الامالي لتوحيد بنظم كاللالي

(5) Kul eydür başlayup bed'en emâlî
Diyüp tevĥîd için nazm-ı le'âlî

(7) Şerh¹⁴: “*Yekülü'l-abdü fi bed'i'l-emâlî*”: (8) *Ya'nî ol Allâhu ta'âlânuñ ġulu Emâlî ismiyle* (9) *müsemma olan kitâb-ı manzûmunuñ ibtidâsında dir. “Li-tevhîdin bi-nazmin ke'l-leâlî*”: (10) *Ya'nî ben bu kitâbımı 'ilm-i tevĥîd için nazm itdüm. (11) İnciler nazmı gibi merġüb ve müstahsendür. Ve daġı (12) câyizdür ki ma'ġül-i ġavl mâ fi'l-kitâb* ola. *Ya'nî 'abd-i mü'ellif (13) Emâlî adlu*¹⁵ kitâbında 'ilm-i tevĥîdüñ mesâ'ilin zıkr ider dimekdür. (14) Nazm¹⁶: [F148b]

إله الخلق مولانا قديم وموصوف بأوصاف الكمالي

(15) İlahı cümle maġlûķuñ ġadîm ol
[K15b] (1) Şıfatlanmış bi-evşâfi'l-kemâlî

(2) Şerh¹⁷: (3) “*İlâhü'l-ġalkı mevlânâ ġadîmün*”: *Ya'nî cemî'-i maġlûķātuñ ilâhı ve ġalığı olan Allâh (4) ġadîmdür ezelen ve*¹⁸ *ebeden. “Ve mevşûfun bi-evşâfi'l-kemâlî*”: *Ya'nî ve daġı*¹⁹ *evşâf-ı (5) kemâl-ile şıfatlanmışdur ki: 'ilmdür, ġayâtdur, irâdetdür, şıfât-ı (6) şübütiyyesidür. Ol*²⁰ *Allâhu ta'âlâ zâtından münfek ve nefy*²¹ *olunur degildür. Nazm*²²: (7)

هو الحي المدبر كل امر هو الحق المقدر ذوالجلالي

¹⁰ eyleyüp : F idüp

¹¹ işâretini: F işâreti

¹² eyleyüp: K idüp

¹³ nazm : K-

¹⁴ şerh : F-

¹⁵ adlu: F ol

¹⁶ nazm : K-

¹⁷ şerh : F-

¹⁸ ve : F-

¹⁹ ve daġı : F-

²⁰ ol: F-

²¹ ve nefy : F-

²² nazm : K-

- (8) O haydür hem müdebbir külle emrîn
O hağdur hem muğaddir zü'l-celâli

(10) Şerh²³: (11) “Hüve'l-hayyü'l-müdebbirü külle emrin”: Ya'nî ol Allâhu ta'âlâ²⁴ hayyudur, hayât-ı ezeliyye ile (12) müdebbirdür, cemî'-i ümürü icâdında tedbîr ve ta'yîn ider 'avâkıb-ı umürda (13) 'ilmi olmağ-ıla. “Hüve'l-hayyü'l-muğaddirü zü'l-celâli”: Ya'nî ol Allâhu ta'âlâ ma'bûdun (14) bi'l-hağdur²⁵ ve cemî'-i eşyâyı 'alâ mâhiye 'aleyhi hayrdan ve şerden hüsnden²⁶ ve kubhdan (15) ezeli ezâlde tağdır itmişdür. Hayr ve şer anuñ tağdırı ve kağzâsıyladır. [K16a] (1) Ol Allâhu ta'âlâ celâl ve²⁷ 'azamet şahibidür ziyâde 'azametdedür. Ve bu (2) beyt Mu'tezile mezhebini redde işâretdür kim²⁸ anlar: “Kul kendü²⁹ ef'âl-i [F149a] ihtiyâriyyesini (3) hâlîğdur.” dirler. Ve dağı Şeneviyye mezhebini redde işâretdür ki anlar: “Allâhu ta'âlâ (4) hayrı hâlîğdur Şeytân şerri hâlîğdur.” dirler. *el-ıyâzü billâh*. Nağm³⁰: (5)

مرید الخیر و الشرا القبیح و لكن لیس یرضی المحالی

- (6) Mürîd ol hayrı vü şerri kabîhi
Rızâsı küfre yoğdur bi'l-muğâli

(8) Şerh³¹: (9) “Mürîdü'l-hayri ve şerri'l-kabîhi”: Ya'nî ol Allâhu ta'âlâ mürîddür hayrı (10) ve şerri kabîhi ve cemî'-i kullardan vâkı' olan hayr ve şer Allâhu ta'âlânuñ (11) irâdetiyle, ya'nî³² irâdet-i kağimesiyledür. “Velâkin leyse yerda bi'l-muğâli”: Ya'nî Allâhu ta'âlânuñ (12) şerri bi'l-vuğü' olana irâdeti vardur, lâkin şerri bi'l-muğâl olana rızâsı (13) yoğdur. Küfrdür ma'siyetdür kim³³ muğâl-i şer'îdür anı irtikâb itmek 'azâbı ve (14) 'ikâbı icâb ider. Pes ma'lûm oldu-ki³⁴ irâdet rızânuñ ğayrı ola zîrâ (15) Allâhu ta'âlânuñ irâdetiyledür kağfirüñ küfri. Nite-kim Kelâm-ı Kağdiminde³⁵: [K16b] (1) ³⁶“قل كل من عند الله” buyurmuşdur³⁷. Velâkin kağfirüñ küfrine rızâsı yoğdur. Nite-kim Kelâm-ı (2) Kağdiminde buyurur³⁸: ³⁹“ولا یرضی لعباده الکفر” buyurdı⁴⁰. İmdi irâdeti muğarrerdür velâkin rızâ-yı şerîfi yoğdur⁴¹. Nağm⁴² (3) [F149b]

²³ şerh: F-

²⁴ ol Allâhu ta'âlâ : F Allâh

²⁵ ma'bûdun bi'l-hağdur : K ma'bûd-ı hağdur

²⁶ hüsnden : F-

²⁷ ve : F-

²⁸ kim : K ki

²⁹ kendü : K kendi

³⁰ nağm : K-

³¹ şerh: F-

³² irâdetiyle Ya'nî : K-

³³ kim : K ki

³⁴ oldu-ki : K oldu ki

³⁵ Kelâm-ı Kağdiminde : F Kur'an-ı Kerimde

³⁶ “De ki: Nimet de, belâ da hepsi Allah'tandır!”, Kur'an-ı Kerim, Nisa 78

³⁷ buyurmuşdur: K demişdür

³⁸ buyurur : K-

³⁹ “Bununla beraber O, kullarının küfrüne razı olmaz.” Kur'an-ı Kerim, Zümer 7

صفات الله ليست عين ذات و لا غير اسواه ذا انفصالي

- (4) Şifâtı zâtınuñ ‘aynı degildür
Ve hem ğayrı degil ola infişâli

(6) Şerh⁴³: (7) “Şifâtullâhi leysset ‘ayne zâtin”: Ya‘nî Allâhu ta‘âlânuñ şifâtınuñ mefhûmâtı (8) zâtınuñ ‘aynı degildür. Zîrâ Allâhu ta‘âlânuñ şifâtı zâtınuñ ‘aynı olacağ (9) olursa zâtınuñ şifâtı zâtıyla kâyimdür, zât ile şifâtınuñ (10) ittihâdı lâzım gelür bu muhâldür. “Velâ ğayran sıvâhü zâ infişâli”: (11) Ya‘nî ve dağı Allâhu ta‘âlânuñ şifâtı zâtınuñ ğayrı⁴⁴ degildür ki⁴⁵ munfaşıl (12) ola zâtından. Zîrâ zâtından munfaşıl olacağ olursa Allâhu ta‘âlânuñ şifâtı (13) ğayrıyla kâyim olmağ lâzım gelür. Bu dağı⁴⁶ bâtıldur. Ve bu beyt Mu‘tezile ve Kerrâmiyye (14) mezheblerini⁴⁷ reddür. Zîrâ⁴⁸ Mu‘tezile tayıfesi: “Allâhu ta‘âlânuñ şifâtı zâtınuñ ‘aynıdır.” (15) dirler. Kerrâmiyye tayıfesi: “Allâhu ta‘âlânuñ şifâtı zâtınuñ ğayrıdır.” dirler. [K17a] (1) Nazm⁴⁹:

صفات الذّات و الافعال طرّا قديمات مصونات الزوال

- (2) Şifâtı zâtı ve ef‘âli cem‘an⁵⁰
Kadîmlerdür mü’ebbed yoğ zevâli

(4) Şerh⁵¹: (5) [F150a] “Şifâtu ‘z-zâti ve ‘l-ef‘âli turrân”: Ya‘nî Allâhu ta‘âlânuñ şifât-ı zâtı kim⁵²: ‘ilmdür, (6) kudretdür, hayâtdür. Ve dağı Allâhu ta‘âlânuñ şifât-ı ef‘âli kim⁵³: tekvîndür (7) ve⁵⁴ ihyâdur, imâtetdür cem‘âsi kadîmlerdür. “Kadîmetün maşûnâtu ‘z-zevâli”: (8) Ya‘nî Allâhu ta‘âlânuñ şifât-ı zâtı ve şifât-ı ef‘âli kadîmlerdür (9) cümlesi zevâlden ve⁵⁵ tağyîrden mahfûzlardur. Allâhu ta‘âlânuñ zâtından (10) münfek ve munfaşıl olur degillerdür⁵⁶ tağyîri ve tebdîli muhâldür. Böylece i‘tikâd itmek lâzımdur mü‘minîn ve muvaḥḥidîn olanlara⁵⁷. Nazm⁵⁸: (11)

⁴⁰ buyurdu : K demişdür

⁴¹ imdi irâdeti muḳarrerdür velîkin rızâ-yı şerîfi yoğdur : K-

⁴² nazm : K-

⁴³ şerh : F-

⁴⁴ ğayrı : F ‘aynı

⁴⁵ ki : F-

⁴⁶ dağı : K-

⁴⁷ mezheblerini : K mezhebini

⁴⁸ zîrâ : K-

⁴⁹ nazm : K-

⁵⁰ cem‘an: K cem‘an

⁵¹ şerh : F-

⁵² kim: K ki

⁵³ kim: K ki

⁵⁴ ve : K-

⁵⁵ ve : K-

⁵⁶ degillerdür : K degildür

⁵⁷ Böylece i‘tikâd itmek lâzımdur mü‘minîn ve muvaḥḥidîn olanlara: K-

⁵⁸ nazm: K-

نَسَمِي الله شيئا لا كاشيا و ذاتا عن جهات الست خالي

(12) Dirüz⁵⁹ Allāha şeydür lā ke-eşyā
Cihetlerden münezzeh zāti hāli

(14) Şerh⁶⁰: (15) “Nüsemmi’llāhe şey’en lā ke-eşyā”: Ya’nī Allāhu ta’ālāya şeydür dirüz. Şey demekle [K17b] (1) şıfatlaruz. Ol Allāhu ta’ālā⁶¹ mevcüddur şābitdür anuñ noķsānı yoķdur demek (2) ma’nāsına. Ol Allāhu ta’ālāya şeydür didüģimüz⁶² sāyir eşyā gibi degildür. (3) ZİRā Allāhu ta’ālānuñ zātı vücūdunuñ devāmın iķtizā ider. Sāyir (4) eşyānuñ şey’iyyeti noķsān üzeredür devām-ıla⁶³ degildür. Eyle ki sāyir eşyā gibi degildür demek muħaķķaķdur⁶⁴. “Ve zātān (5) ‘an-cihāti’s- sitti hāli”: Ya’nī ve daħı⁶⁵ Allāhu ta’ālāya zāt diyü tesmiye (6) iderüz. [F150b] Sāyir eşyānuñ zātı gibi degildür. ZİRā Allāhu ta’ālānuñ⁶⁶ (7) zātı cihāt-ı sitteden hālīdür. Cihātdan ve müteħayyiz olmaķdan münezzehdür. Sāyir (8) eşyānuñ zevātı müteħayyizdür cihāt-ı sitteden hālī degildür. Ve⁶⁷ bu beyt Cehmiyye (9) tayıfesini ve Mücessime tayıfesini redde işāretdür. Cehmiyye tayıfesi: “Allāhu ta’ālāya (10) şey ıtlāķı cāyız degildür.” dirler⁶⁸. Mücessime tayıfesi: “Şeydür, sāyir eşyā gibi müteħayyizdür” dirler. Anlara red vardur⁶⁹. Nażm⁷⁰: (11)

و ليس الاسم غيراً للمُسمي لدي اهل البصيرة خير آلي

(12) Degil ismi ola ğayri’l-müsemmä⁷¹
Başiretlü ğatında ğayr-i āli

(14) Şerh⁷²: (15) “Ve leyse’l-ismü ğayran li’l-müsemmä”: Ya’nī Allāhu ta’ālānuñ ismi zātı müsemmänuñ [K18a] (1) ğayrı degildür. ZİRā Allāhu ta’ālānuñ ismi üzerine vārid olan ğükm (2) müsemması üzerine vāriddür. Nite-kim Kelām-ı Qādīminde buyurur⁷³:

74 “تبارك اسم ربك” (3) dimişdür. *Tebāreke*, ta’ālā ma’nāsınadır. Ol Allāhu ta’ālānuñ zātı müte’ālīdür isimden murād olan müsemmädür. Ve ol Allāhu ta’ālānuñ zātı *mālā* (4) *yelikūdan* münezzehdür dimekdür. “*Lede’l-ehli’l-başireti ğayrı āli*”: Ya’nī (5) ehl-i

⁵⁹ dirüz : K diriz

⁶⁰ şerh : F-

⁶¹ Allāhu ta’ālā : K Allāh

⁶² didüģimüz : K didigimiz

⁶³ devām-ıla: F devām ile

⁶⁴ Eyle ki sāyir eşyā gibi degildür demek muħaķķaķdur: K-

⁶⁵ ve daħı: F-

⁶⁶ Allāhu ta’ālānuñ: F Allāhu ta’ālā

⁶⁷ ve: F-

⁶⁸ dirler: K dir

⁶⁹ anlara red vardur: K-

⁷⁰ nażm : K-

⁷¹ ğayri’l-müsemmä: F ğayrı müsemmä

⁷² şerh: F-

⁷³ buyurur: K-

⁷⁴ “Rabbinin adı ne yücedir!”, Kur’ān-ı Kerim, Rahman 78

başiret katında Allāhu ta'ālānuñ ismi müsemmanuñ [F151a] ğayrı degildir. Ehl-i (6) başiretden murād *Ehl-i haqdur* ki *Ehli's-Sünnet ve'l-Cemā'at* t̄ayifesidür⁷⁵. *Hayrı āl'* den (7) murād *Ehl-i haq* olanlaruñ hayırlısı ve eşrefi dimekdir. (8) Nazm⁷⁶:

و ما ان جوهر ربّي و جسم ولا كلّ و بعض ذو اشتمالي

- (9) Ne cevherdür ne cismi vardır anuñ
Ne cüzdür ol ne kül ola iştimali

(11) Şerh⁷⁷: (12) “*Ve mā in cevherün rabbī ve cismün*”: Ya'nī ol Allāhu ta'ālā bizüm Rabbimüzdür. Cevher (13) degildir ki hayyizi ola ve dağı cism degildir ki eczādan mürekkeb ola. (14) “*Velā küllün ve ba'dün zü'ştimāli*”: Ya'nī ol Allāhu ta'ālā kül degildir kim⁷⁸ anuñ⁷⁹ (15) eczāsı ola. Ve dağı ol Allāhu ta'ālā cüz degildir ki ğayrı eczādan ba'z [K18b] (1) ola. Ve dağı ol Allāhu ta'ālā mekānı ve zamānı müştamil degildir ki maḥdūd ola. Cümlesinden münezzeh ve 'ārī pādişāh bī-zevāldür⁸⁰. (2) Nazm⁸¹:

وفي الاذهان حق كَوْنُ جُزءٍ بلا وصف التجز يا ابن خالي

- (3) Tecezzī olmayan cüz'üñ vücudı
'Uḳülde sābit ol yā ibn-i ḫālī

(5) Şerh⁸² (6) [F151b] “*Ve fi'l-ezhāni Ḥaqqun kevnü cüz'in*”: Ya'nī 'uḳülde haqdur sābitdür cüz-i (7) mücerred bulunmağ. “*Bilā vaşfi't-tecezzī yā ibne ḫālī*”: Ya'nī ol cüz ki tecezzī (8) ve vaşfiyla şıfatlanmaya aşlā mütecezzī olmaya cüz-i lā-yetecezzā ola sābitdür. (9) Bu beyt Mu'tezile mezhebini redde işaretdür. Anlar: “Cüz-i lā-yetecezzā sābit⁸³ degildir.” (10) dirler. İbtāl iderler. Haq ta'ālā hakkında 'adem-i kudret izhār itmekdür. Bu söz bātıldır⁸⁴ (11) Nazm⁸⁵:

و ما القران مخلوقا تعالي كلام الرب عن جنس المقالي

- (12) Biz ol Qur'ānı maḥlūḳdur dimezüz⁸⁶
Dirüz⁸⁷ Rabbüñ⁸⁸ kelāmı vü⁸⁹ degil nāsıñ maḳālī⁹⁰

⁷⁵ *Ehl-i Sünnet ve'l-Cemā'at* t̄ayifesidür: K *Ehl-i Sünnet ve'l-Cemā'atdur*

⁷⁶ nazm: K-

⁷⁷ şerh: F-

⁷⁸ kim: K ki

⁷⁹ anuñ: F-

⁸⁰ cümlesinden münezzeh ve 'ārī pādişāh bī-zevāldür: K-

⁸¹ nazm: K-

⁸² şerh: F-

⁸³ sābit: F-

⁸⁴ bu söz bātıldır: K-

⁸⁵ nazm: K-

⁸⁶ dimezüz: K dimeziz

⁸⁷ dirüz: K diriz

⁸⁸ Rabbüñ: K Rabbiñ

⁸⁹ vü: F-

⁹⁰ Bu dizede bir tef'ile fazladır.

(14) Şerh⁹¹: (15) “*Veme’l-Ḳur’ānii mahlūkān ta’ālā*”: Ya’nī Ḳur’ān Allāhu ta’ālānuñ kelāmıdır mahlūk [K19a] (1) degildir. Hurüfdan ve şavtdan münezzehdür. “*Kelāmi’r-rabbi ‘an cinsi’l-maḳāli*”: (2) Ya’nī Ḳur’ān hādīs degildir. Kelām-ı Rabbi’l-‘ālemındür. Nāsuñ hurūfıyla (3) ve aşvāt-ıla mesmū‘ olan maḳālinden münezzehdür. Ḳur’ān mefhūm-ı nefsidür. (4) Nāsuñ maḳālinden hurūf-ıla mesmū‘ olan kelām-ı hissī degildir. İmdi Ḳur’ān mahlūk degildir zīrā kelām-ı Rabbīdür⁹². (5) Nazm⁹³: [F152a]

و ربّ العرش فوق العرش لكن بلا وصف التمكن و اتصالي

(6) Tevellī hākim ol üstinde⁹⁴ ‘arşuñ⁹⁵
Temekkün-le değil hem ittişāli

(8) Şerh⁹⁶: (9) “*Ve Rabbü’l-‘arşi fevka’l-‘arşi lākin*”: Ya’nī ol Allāhu ta’ālā ‘arşuñ Rabbīdür. (10) ‘Arşuñ⁹⁷ üzerine tevellī ve hākimdür. “*Bilā vaşfi’t-temekküni ve ittisāli*”: (11) Ya’nī ol Allāhu Ta’ālānuñ fevḳ-i ‘arşda olduğı mütemekkindür ve muttaşıldır⁹⁸ (12) demek degildir. Zīrā Allāhu ta’ālā cihetden ve mekāndan münezzehdür. (13) Ve bu beyt Kerrāmiyye ve Müşebbihe ṭāyifelerini⁹⁹ redde işāretdür. Anlar: (14) “Allāhu Ta’ālā için cihet ve mekān vardır fevḳ-i’l-‘arşdadur¹⁰⁰.” dirler. (15) Nazm¹⁰¹:

و ما التشبيه للرحمن وجهاً فصن عن ذاك اصناف الاهالي

[K19b] (1) Müşābih yokdur ol Raḥmāna ašlā
Şaḳın teşbīhden ašnāf-ı ahālī

(3) Şerh¹⁰²: (4) “*Vemā’t-teşbīhü li’r-Raḥmāni vechan*”: Ya’nī Allāh-ı Raḥmānı cemī’-i mahlūkātından ve cümle (5) mümkinātdan bir eḫada ve bir ferde teşbīh itmek yokdur. (6) *Vechan mine’l-vüücūh zātı* cihetinden ve şifātı cihetinden. “*Feşun ‘an zāke ešnāfe’l-ahālī*”: (7) Ya’nī şakla ol Allāhu ta’ālāyı ahālī-yi İslām ešnāfından bir şınıfa (8) ve [F152b] envā’-ı aḳvāmdan bir ferde teşbīh itmekden. Zīrā ol (9) Allāhu ta’ālā vāḫiddür ve müteferriddür şebīhi ve nazīri yokdur. (10) Nazm¹⁰³:

ولا يمضى على الديان وقت وازمان و احوال بحال

⁹¹ şerh: F-

⁹² Ḳur’ān mahlūk degildir zīrā kelām-ı Rabbīdür: K-

⁹³ nazm: K-

⁹⁴ üstinde: K üstünde

⁹⁵ ‘arşuñ: K ‘arşıñ

⁹⁶ şerh: F-

⁹⁷ ‘arşuñ: K ‘arşıñ

⁹⁸ muttaşıldır: F muttaşıl

⁹⁹ ṭāyifelerini: K ṭāyifesini

¹⁰⁰ fevḳ-i’l-‘arşdadur: K fevḳ-i ‘arşdadur

¹⁰¹ nazm: K-

¹⁰² şerh: F-

¹⁰³ nazm: K-

(11) Mürür itmez anuñ üstine evkât
Dağı ezmân u aḥvâlden bi-ḥâli

(13) Şerḥ¹⁰⁴: (14) “*Velā yemḍī ‘alā’d-deyyāni vaḳtūn*”: Ya‘nī cemī‘-i nāsuñ ḥayra ve şerre¹⁰⁵ ‘amelin ve¹⁰⁶ ‘amelinüñ (15) ‘ıvaızın viren ve ḥisābın gören Allāhuñ üzerine evkâtıdan bir vaḳt [K20a] (1) mürür itmez. Zīrā eḥādiş olmaḳ lâzım gelür. Ol Allāhu ta‘ālā ḳadīmdür, ḥudūşden (2) münezzeḥdür. “*Ve aḥvālū ve ezmānū bi-ḥâli*”: Ya‘nī ve dağı¹⁰⁷ ol Allāhu ta‘ālānuñ (3) üzerine mürür itmez aḥvâl ve ezmân ki teğayyürden ḥâlî degildür. Ol Allāhu (4) ta‘ālā aḥvâl-i tağyürden ve evkât-ı ḥudūşden ve ezmāndan¹⁰⁸ ve ezmân-ı ‘ademden müberrādür. Naẓm¹⁰⁹: (5)

ومستغن الهی عن نساء واولاد اناث او رجال

(6) Müberrādür te’ehhülden nisādan
Veledlerden ināşi hem ricālî

(8) Şerḥ¹¹⁰: (9) [F153a] “*Ve müstağnīn İllāhī ‘an nisā’in*”: Ya‘nī Rabbimiz Allāhumuz¹¹¹ müstağnīdür nisādan ve te’ehhülden (10) ki emāret-i ḥudūşdür. Ol Allāhu ta‘ālā ḳadīmdür ḥudūşden münezzeḥdür. (11) “*Ve evlādīn ināşin ev ricālīn*”: Ya‘nī ve dağı¹¹² ol Allāhu ta‘ālā¹¹³ evlād-ı ināşdan ve evlād-ı ricālden (12) ve ensābdan müstağnīdür ve münezzeḥdür¹¹⁴. Zīrā veled¹¹⁵ babadan bir cüzdür (13) cüz ü küll terekkübi müstelzimdür. Ve¹¹⁶ ol Allāhu Ta‘ālā terekkübden ve cismden (14) münezzeḥdür. Zīrā eczādan mürekkeb olan ve cismi olan ḥādişdür. Ol Allāhu (15) Ta‘ālā ḳadīmdür ezelen ve ebeden. Ve bu beyt Müşrikīni ve Naşrānīyi redde işāretdür. [K20b] (1) Naẓm¹¹⁷:

كذا عن كل ذي عون و نصر تفرّد ذو الجلالی و المعالی

(2) Mu‘īni hem refīki yoḳdur anuñ
Celālinde teferrüd hem me‘ālî

(4) Şerḥ¹¹⁸: (5) “*Kezā ‘an külli zī ‘avnin ve naşrin*”: Ya‘nī ol Allāhu ta‘ālā nisādan ve evlāddān (6) nite-kim müstağnī olduğı gibi ulūhiyyetinde a‘dāyı def‘inde mu‘īni ve

¹⁰⁴ şerḥ: F-

¹⁰⁵ ḥayra ve şerre: F ḥayran ve şerran

¹⁰⁶ ‘amelin ve: K-

¹⁰⁷ ve dağı: F-

¹⁰⁸ ve ezmāndan: K-

¹⁰⁹ naẓm: K-

¹¹⁰ şerḥ: F-

¹¹¹ Rabbimiz Allāhumuz: K Rabbimiz İllāhumuz

¹¹² ve dağı: F-

¹¹³ Allāhu ta‘ālā: K-

¹¹⁴ müstağnīdür ve münezzeḥdür: F müstağnī ve münezzeḥdür

¹¹⁵ veled: F evlād

¹¹⁶ ve: K-

¹¹⁷ naẓm: K-

¹¹⁸ şerḥ: F-

nâşırı (7) yokdur. “*Teferred zü'l-celâli ve zü'l-me‘âli*”: Ya‘nî ol Allâhu ta‘âlâ müteferriiddür (8) mahlûkâtı halk itmekde celâl ve ‘azamet ve ‘uluvv-i kuvvet şâhibidür. Ol Allâhu¹¹⁹ (9) ta‘âlâ şifât-ı selbiyyesinde ve şifât-ı şübütiyyesinde müteferriiddür şerîki ve nâzırı¹²⁰ yokdur. *Vahdehü lâ şerike ve-lâ şebih*. (10) Naẓm¹²¹: [F153b]

يميت الخلق قهراً ثم يُحيي ويخزيهم علي وفق الخصال

(11) O halkı öldürür sonra dirildür
Cezâsını virür neyse hişâli

(13) Şerh¹²²: (14) “*Yümtü‘l-halka turran sümmе yühyi*”: Ya‘nî ol Allâhu ta‘âlâ cemî‘-i mahlûkâtı insi ve cinni (15) melâyiki hüşî vü tuyûrı ve cemî‘ zî-rûhı olanı¹²³ öldürür ifnâ ider. [K21a] (1) *Kemâ kâlellâhu ta‘âlâ*.¹²⁴ “كل شيء هالك إلا وجهه” Soñra bu cümle mahlûkâtı (2) yevm-i kıyâmetde ihyâ¹²⁵ ider, dirildür ve¹²⁶ girü zühûra getürür. *Kemâ kâlellâhu ta‘âlâ*: (3) “الله الذي خلقكم ثم رزقكم ثم يميتكم ثم اليه ترجعون”¹²⁷ Bu cümle (4) mahlûkât kıyâmetde yevm-i maşerde cem‘ olurlar. “*Ve yeczihim ‘alâ vefki‘l-hişâli*”: (5) Ya‘nî bu cümle mahlûkâtıñ hayran ve şerran işledükleri haşletlerine muvâfık (6) ol Allâhu ta‘âlâ cezâsın virür. Ve¹²⁸ cemî‘-i hasenâtdan ve seyyi‘âtdan olan (7) fi‘illerinüñ cezâsın görürler. *Kemâ kâlellâhu ta‘âlâ*: (8) “فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره ومن يعمل مثقال ذرة شراً”¹²⁹ (9) Naẓm¹³⁰:
لاهل الخير جنات و نُعمى و للكفار أدراك النكال

[F154a] (10) Virür hayr ehline cennet ü ni‘met
Cezâsı küfrüñ idrâkü‘n-nikâli

(12) Şerh¹³¹: (13) “*Li ehli‘l-hayri cennâtün ve nü‘mâ*”: Ya‘nî Allâhu ta‘âlânıñ mü‘min kulları ki dünyâda (14) hayrât işleyüp şalavâtı ve şavmı, zekâtı ve haccı *kemâ hüve hakkuhü* edâ idüp (15) a‘mâl-i şâliha üzerine ola. Anlara âhîretde cennât ve ni‘met-i keşîre vardır. [K21b] (1) *Nü‘mâ* maşardur *büşrâ* vezni üzerinedür tena‘um ve telezzüz ma‘nâsınadır. (2) “*Ve lil küffari idrâkü‘n-nikâli*”: Ya‘nî küffâr için küfrlerine göre dünyâda (3) itdükleri seyyi‘âtlarına muvâfık âhîretde cehennem içinde Allâhu

¹¹⁹ Allâhu: F-

¹²⁰ nâzırı: K-

¹²¹ naẓm: K-

¹²² şerh: F-

¹²³ olanı: K-

¹²⁴ “O’nun zatından başka her şey yok olacaktır.”, Kur’ân-ı Kerim, Kasas 88

¹²⁵ ihyâ: F-

¹²⁶ ve: K-

¹²⁷ “Sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra hayatınızı sona erdirecek ve nihayet size tekrar can verecek olan, Allah’tır.”, Kur’ân-ı Kerim, Rûm 40

¹²⁸ ve: F-

¹²⁹ “Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür.”, Kur’ân-ı Kerim, Zilzal 8

¹³⁰ naẓm: K-

¹³¹ şerh: F-

ta'âlâ (4) derekât-ı 'uqûbât¹³² vire. *Edrâk dereküñ cem'idür*. Cehennemde birbirinden eşed olan (5) derelerdür. *Nikâlden murâd cehennemdür ve cehennemde olan 'uqûbâtdur kim*¹³³ küffâr için hazırlandı¹³⁴. (6) [F154b] *Kemâ kâlellâhu ta'âlâ:* "والذين كفروا وكذبوا بآياتنا أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون"¹³⁵ (7) Ve dağı münâfıkın için cehennemde derk-i esfel vardır. (8) *Kemâ kâlellâhu ta'âlâ:* ¹³⁶ "ان المنافقين فى الدرك الاسفل من النار"¹³⁷ (9) Nazm¹³⁷:

ولا يفنى الجحيم و لا الجنان و لا اهلوهما اهل انتقال

(10) Fenâ üzre degil cennet cehennem
Ve hem ehlinde yoğdur intikâli

(12) Şerh¹³⁸: (13) "*Ve lâ yefne'l-cahîmü ve'l-cinânü*": Ya'nî cennet ve cehennem için fenâ yoğdur beğâ (14) üzeredür. *Kemâ kâlellâhu ta'âlâ:* "إن الذين كفروا من أهل الكتاب والمشركين " في نار جهنم خالدين فيها ابدًا (15) *âyetü-el* ¹³⁹ cennet ve cehennem ehilleri dağı beğâ üzeredür intikâl ehli degillerdür¹⁴⁰. (2) Cennet ehli cennetde ebedîdür, cehennem ehli cehennemde ebedîdür. Sâkin oldukları (3) mağâmlarından tağvîl¹⁴¹ ve intikâl itmek yoğdur. Nite-kim Allâhu ta'âlâ (4) Kelâm-ı Qadîminde¹⁴²: ¹⁴³ "إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات كانت لهم جنات الفردوس نزلا خالدين فيها لا يبغون عنها حولا" (5) demişdür¹⁴⁴. (6) Ve bu beyt Cehmiyye tayıfesini redde işâretdür¹⁴⁵. Anlar: "Cennet ve cehennem beğâ (7) üzere degildür fenâ üzerinedür¹⁴⁶ ve¹⁴⁷ ehli dağı fenâ üzerinedür, fenâ bulur¹⁴⁸" dirler. Anlara red vardır¹⁴⁹. (8) Nazm¹⁵⁰:

يراه المؤمنون بغير كيف وادراك و ضرب من مثال

¹³² derekât-ı 'uqûbât: F derekât ve 'uqûbât

¹³³ kim: K ki

¹³⁴ için hazırlandı: K içündür

¹³⁵ "İnkâr eden ve âyetlerimizi yalan sayanlara gelince onlar cehennemliklerdir ve orada devamlı kalıcıdır.", Kur'ân-ı Kerim, Bakara 39

¹³⁶ "Şüphe yok ki münafıklar cehennemden en alt katındadırlar", Kur'ân-ı Kerim, Nisa 145

¹³⁷ nazm: K-

¹³⁸ şerh: F-

¹³⁹ "Ehl-i kitap'tan ve müşriklerden hakkı inkâr edenler, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem ateşindedirler.", Kur'ân-ı Kerim, Beyyine 6

¹⁴⁰ intikâl ehli degillerdür: F ve intikâl üzere degildür

¹⁴¹ cennet ehli cennetde ebedîdür cehennem ehli cehennemde ebedîdür sâkin oldukları mağâmlarından tağvîl: F-

¹⁴² Allâhu ta'âlâ Kelâm-ı qadîminde: F Kelâm-ı qadîmde gelür

¹⁴³ "İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara gelince, onlar için de konak olarak firdevs cennetleri vardır. Orada ebedî kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler.", Kur'ân-ı Kerim, Kehf 107-108

¹⁴⁴ demişdür: F-

¹⁴⁵ işâretdür: F işâret vardır

¹⁴⁶ üzerinedür: F üzeredür

¹⁴⁷ ve: K-

¹⁴⁸ fenâ bulur: K-

¹⁴⁹ anlara red vardır: K-

¹⁵⁰ nazm: K-

- (9) Görür Allāhu mü'minler bilā-keyf
Bilinmez hāleti nice mişāli

(11) Şerh¹⁵¹: (12) “*Yerāhü 'l-mü'minüne bi-ğayri keyfin*”: Ya'nī Hāḫ sübhānehū ve ta'ālāyı āhıretde mü'minler (13) görürler mābeyinlerinde mesāfe yokdur. Rü'yetleri cihetde ve mekānda (14) degıldür ve gözde bir şüret-i mürtesim olur degıldür. “*Ve idrākin ve darbin min-mişāli*”: (15) Ya'nī ol Allāhu ta'ālā ne hāletde ve ne şüretdedür idrāk [K22b] (1) olunur degıldür. Hāletden ve şüretten müberrādur. Ve daḫı ne mişāilde- (2) dūr diyü temşil olunur degıldür. [F155a] Misālden ve āhara temşilden münezzehdür. (3) Ve bu beyt Mu'tezile mezhebini redde işāretdür. Anlar rü'yeti (4) ebedī nefy iderler: “Dünyāda ve āhıretde Allāhu ta'ālāyı kimse görmez¹⁵²” (5) dirler. Ve daḫı Müşebbihe ve Kerrāmiyye t̄ayifelerini¹⁵³ redde işāretdür ki (6) anlar: “Rü'yet¹⁵⁴ vardır.” dirler, cihet ve mekān ta'yın iderler. (7) Ve hem fulān şüretdedür diyü¹⁵⁵ temşil iderler. *Vallāhu a'lemü*¹⁵⁶. (8) Nazm¹⁵⁷:

فينسون النعيم اذا رأوه و يا خسران اهل الاعتزال

- (9) Unudur cenneti bunlar liḫāda
Olur ḫüsrān size yā i'tizāli

(11) Şerh¹⁵⁸ (12) “*Fe yensevne 'n-na'ime izā raeohü*”: Ya'nī mü'minler na'īmi ve tena'umu unudurlar. (13) Ol Allāhu ta'ālāya mülākī olup bi'l-müvācehe gördüklerinde. Zīrā (14) ol Allāhu ta'ālānuñ liḫā-yı kerīmine nazār itmek cemī' ve¹⁵⁹ envā'-ı ni'metlerinin (15) a'zamıdır. Ol sebebden unudurlar¹⁶⁰. “*Fe yā ḫüsrāne ehli 'l-i'tizāli*”: Ya'nī ol Allāhu ta'ālāyı [K23a] (1) mü'minler āhıretde görürler diyü i'tikād idenlere nidādur kim¹⁶¹ (2) Mu'tezile t̄ayifesi için ḫüsrān-ı 'aẓīm vardır. Rü'yete (3) 'adem-i i'tikādlarıyla ol¹⁶² Allāhu ta'ālāyı görmekten maḫrūmlardur. (4) Nazm¹⁶³: [F155b]

و ما ان فعل اصلح ذو افتراض علي الهادي المقدس ذي التعالي

- (5) Degil vācib ola ıslāḫ-ı 'ālem
'Ale'llāhi'l-münezzeh zi'l-celāli

¹⁵¹ şerh: F-

¹⁵² Allāhu ta'ālāyı kimse görmez: F Allāhu ta'ālā kimseye görünmez

¹⁵³ t̄ayifelerini: K t̄ayifesini

¹⁵⁴ rü'yet: F rü'yeti

¹⁵⁵ diyü: F dirler böyle

¹⁵⁶ *vallāhu a'lemü*: F *ta'ālā şānehū 'ammā yekūlūn*

¹⁵⁷ nazm: K-

¹⁵⁸ şerh: F-

¹⁵⁹ ve: K-

¹⁶⁰ ol sebebden unudurlar: K-

¹⁶¹ kim: K ki

¹⁶² ol: F-

¹⁶³ nazm: K-

(7) Şerh¹⁶⁴: (8) “*Ve mā in fi' lūn eslahi zū'ftirādin*”: Ya'nī Allāhu ta'ālānuñ cemī'-i kullarınıñ (9) ef'ālī ıslah üzere olmak vācib degildir. *Mā* nefy içündür, *in* nefy-i (10) te'kid içündür¹⁶⁵, *zū'ftirādin* didüğü vācib ma'nāsınadır. “*Ale'l-hādi'l-mukaddesi zi't-ta'ālī*”: (11) Ya'nī hidāyet idici Allāhuñ mālāyılıktan münezzeh olan (12) Allāhuñ ve 'uluvv-i belig şāhibi olan Allāhuñ üzerine vācib degildir (13) cemī'-i 'ālemi ıslah itmek. Zīrā ol Allāhu ta'ālā 'ibādınıñ ef'ālını (14) ıslah itmesini mü'minine taḥşış itmişdür, keremi ve lütfi (15) ile. Ve eger ıslah cemī'-i 'ibād için olsa idi küffār daḥı [K23b] (1) imāna gelürlerdi. Nite-kim Allāhu ta'ālā¹⁶⁶ Kelām-ı Qadīmde buyurur¹⁶⁷: (2) ¹⁶⁸“*ولو شاء ربك لآمن من في الأرض كلهم جميعا*” demişdür¹⁶⁹. Ve bu beyt Mu'tezile (3) mezhebinin redde işāretdür. Anlar ol Allāhu ta'ālānuñ üzerine vācibdür (4) cemī'-i¹⁷⁰ 'ibād için *Mā hüve'l-eşlah* olanı kılmak dirler. (5) Naẓm¹⁷¹:

و فرض لانرم تصديق رُسل و املاك كرام بالنوال

[F156a] (6) Bu cümle rusli biz taşdıķ iderüz¹⁷²
Melekler de muşaddaķ bi'n-nevāli

(8) Şerh¹⁷³: (9) “*Ve farḍun lāzimün taşdıķu rusulin*”: Ya'nī farz-ı 'ayndur bize cemī'-i peygamberleri (10) taşdıķ itmek. Allāhu ta'ālānuñ emrini ve nehy itdüğünü va'dini ve va'idini (11) cemī'-i nāsa iblāğ için gönderilmişdür. “*Ve emlākin kirāmin bi'n-nevāli*”: (12) Ya'nī melekleri daḥı taşdıķ itmek vācibdür ve her bir eḥād için (13) melā'ike-yi ḥafaza vardır. Mütevāliyen ve müte'ākıben gelürler kullarınıñ¹⁷⁴ (14) ḥayr ve şer a'mālini yazarlar, ḥıfz iderler. Ol meleklerle Kirāmen (15) Kātībın dirler. Nite-kim Allāhu ta'ālā¹⁷⁵ Kelām-ı qadīmde buyurur¹⁷⁶: [K24a] (1) “*إن عليكم لحافظين كراما كاتبين*” ¹⁷⁷“*يعلمون ما تفعلون*” demişdür¹⁷⁸. Ve bu beyt (2) Sümeniyye ve Berāhime t̄ayifelerini¹⁷⁹

¹⁶⁴ şerh: F-

¹⁶⁵ te'kid içündür: K te'kiddür

¹⁶⁶ Allāhu ta'ālā: K-

¹⁶⁷ buyurur: K-

¹⁶⁸ “Eğer rabbın dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi topluca iman ederdi.”, Kur'an-ı Kerim, Yunus 99

¹⁶⁹ demişdür: F-

¹⁷⁰ cemī'-i: K-

¹⁷¹ naẓm: K-

¹⁷² iderüz: K ideriz

¹⁷³ şerh: F-

¹⁷⁴ kullarınıñ: K kullarınıñ

¹⁷⁵ Allāhu ta'ālā

¹⁷⁶ buyurur: K-

¹⁷⁷ “Oysa sizi gözetleyen muhafızlar, değerli yazıcılar var. Onlar yaptığınız her şeyi biliyorlar.”, Kur'an-ı Kerim, İnfitar 10-11

¹⁷⁸ demişdür: F buyurmuşdur

¹⁷⁹ t̄ayifelerini: K t̄ayifesini

reddür. Anlar “İrsāl-i rusule ihtiyāc yokdur” dirler. İnkār iderler. *Ne‘üzübillāh min zālīk*¹⁸⁰. (3) Nazm¹⁸¹:

و ختم الرّسل بالصّدر المعلا بني هاشمي ذي جمال

(4) Bu cümle enbiyā hatmi Muḥammed
Nebīdür Hāşimīdür zü'l-celāli

(6) Şerḥ¹⁸²: (7) “*Ve ḥatmü'r-rusuli bi'ş-şadri'l-mu'allā*”: Ya'nī Allāhu ta'ālā cemī'-i enbiyā ve rusulūñ (8) ḥatemini ve tamām olmasını muşaffā mu'allā Muḥammedi Muştafāda *şallāllāhu 'aleyhi vesellem* (9) ḥatm eyledi. “*Nebiyūn Hāşimiyyūn zī-cemāli*”: Ya'nī ol şadr u mu'allā Muḥammeddür (10) *şallāllāhu 'aleyhi vesellem*. [F156b] Nebīdür cānib-i Ḥaḫdan ḥaber viricidür. Hāşimīdür, (11) ‘Adnān oğlu Hāşim kabilesine mensūbdur¹⁸³. *Zī-cemāldür aḫlāk-ı cemīle şāḫibidür*. (12) Nazm¹⁸⁴:

امام الأنبياء بلا اختلاف و تاج الأصفياء لاحتمال

(13) Muḥammed muḫtedā-yı enbiyādur
Velīler tācıdur yok¹⁸⁵ iḫtilāli

(15) Şerḥ¹⁸⁶: [K24b] (1) “*İmāmü'l-enbiyā bilā-iḫtilāfin*”: Ya'nī Muḥammed *şallāllāhu 'aleyhi vesellem* cemī'-i enbiyānuñ (2) muḫtedāsı ve efdalidür. *Bilā-iḫtilāfin*. Cümle nebīlerden efdal idüğine aşlā (3) iḫtilāf yokdur. Zīrā Muḥammedüñ sāyir nebīlerden efdaliyyeti ‘amel ile degildir. Ancak¹⁸⁷ Allāhu ta'ālānuñ (4) tafḫīl itmesiyledür. Nitekim Kelām-ı Ḳadīminde ve Furḫān-ı Kerīminde¹⁸⁸: (5) ¹⁸⁹ “*ولقد فضلنا بعض النبيين على بعض*” buyurmuşdur¹⁹⁰. “*Ve tācü'l-eşfiyā bilā-iḫtilāli*”: Ya'nī Muḥammed ḫidvetü'l-eşfiyā (6) ve zübdetü'l-evliyādur. Zīrā nübüvvet vilāyet üzerine mebnīdür. *Bilā-iḫtilāli*. (7) Zīrā vilāyet *ḫable'n-nübüvvet* virilür. Evliyāya aşfiyā dirler. Şifāt-ı (8) zemīmeden ve kudūrāt-ı nefsanıyyeden müberrā olduğı-çun. Böyle i'tikād lāzımdur¹⁹¹. (9) Nazm¹⁹²:

و باق شرعه في كل وقت الي يومالقيامت و ارتحالي

[F157a] (10) Muḥammed şer'i bāḫīdür mü'eyyed
Ḳıyāmet günine dek ve'rthāli

¹⁸⁰ inkār iderler *ne‘üzübillāh min zālīk*: K-

¹⁸¹ nazm: K-

¹⁸² şerḥ: F-

¹⁸³ kabilesine mensūbdur: F kabilesindendür

¹⁸⁴ nazm: K-

¹⁸⁵ yok: F yokdur

¹⁸⁶ şerḥ: F-

¹⁸⁷ ancak: F-

¹⁸⁸ Furḫān-ı Kerīminde: K-

¹⁸⁹ “Doğrusu biz peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık.” Ku‘ān-ı Kerim, İsrā 55

¹⁹⁰ buyurmuşdur: K demişdür

¹⁹¹ böyle i'tikād lāzımdur

¹⁹² nazm: K-

(12) Şerh¹⁹³: (13) “*Ve bâkin şer‘uhū fî-küllî vaktin*”: Ya‘nî peygamberümüz¹⁹⁴ Muhammedi Muşafânuñ *şallallâhu* (14) ‘*aleyhi vesellem* şerī‘ati sâyir enbiyânuñ şerī‘atini fesh itmişdür. Anuñ şerī‘ati¹⁹⁵ cemī‘-i (15) evkâtde¹⁹⁶ bâkîdür. “*Îlâ yevmi‘l-kıyâmeti ve irtihâli*”: Ya‘nî Muhammedi Muşafânuñ [K25a] (1) *şallallâhu ‘aleyhi vesellem* şerī‘ati kıyâmet gününe¹⁹⁷ degin bâkîdür. Zîrâ (2) hâtemü‘l-enbiyâdur ve cemī‘-i maḥlûkât dünyâdan¹⁹⁸ âhirete irtihâl ve intikâl (3) idince şerī‘ati bâkîdür. Zîrâ ümmetinüñ ‘ulemâsı aḥkâm-ı şer‘i ihyâ (4) ve icrâ iderler, dünyâdan âhirete intikâl idince. Zîrâ ḥazret-i rasûl (5) *şallallâhu ‘aleyhi vesellem* buyurdu¹⁹⁹:

200” علماء أمتي كأنبياء بني إسرائيل” demişdür²⁰¹. (6) Naẓm²⁰²:

و حق امر معراج و صدق ففیه نص اخبار عوالي

(7) Anuñ mi‘râcı sâbitdür muḥakkaḳ
Muşaddaḳ hem bi-aḥbârin ‘avâli

(9) Şerh²⁰³: (10) “*Ve ḥaḳḳun emrū mi‘râcin ve şıdkun*”: Ya‘nî²⁰⁴ ol Ḥazret-i rasûlüñ Muhammedi Muşafânuñ (11) *şallallâhu ‘aleyhi vesellem* mi‘râcı ḥaberi muḥakkaḳdur ve²⁰⁵ sâbitdür *bilâ-şühbetin*. (12) “*Fe fihi naşşun aḥbârin ‘avâli*”: Ya‘nî ol Ḥazret-i rasûlüñ mi‘râcı (13) ḥaḳḳında taşrîḥ vardur aḥbâr-ı ‘âliye ile ve ḥaber-i mütevâtir ile (14) sâbitdür. Ve daḥı [F157b] Allâhu ta‘âlâ Kelâm-ı ḳadîminde²⁰⁶ buyurur²⁰⁷: (15) “*سبحان الذي أسرى بعبده ليلا من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى*”:²¹⁰mz(1) Na 25b]K[. ²⁰⁹demişdür²⁰⁸

و ان الأنبياء لفي امان من العصيان عمدا و انزعالي

(2) Emân üzeredür cümle nebîler
Ma‘âşiden müberrâ yoḳ zevâli

¹⁹³ şerh: F-

¹⁹⁴ peygamberümüz: F peygamberimiz

¹⁹⁵ anuñ şerī‘ati: K-

¹⁹⁶ cemī‘ evkâtde: F-

¹⁹⁷ şerī‘ati kıyâmet gününe degin: F tā kıyâmet gününe dek

¹⁹⁸ dünyâdan: F eşyâdan

¹⁹⁹ buyurdu: K-

²⁰⁰ “Benim ümmetimin uleması beni İsrail’in Peygambeleri gibidir” Aclûnî, Keşfü‘l-hafâ, 2/64

²⁰¹ demişdür: F-

²⁰² naẓm: K-

²⁰³ şerh: F-

²⁰⁴ Ya‘nî F nüshasında mükerrerdir

²⁰⁵ ve: K-

²⁰⁶ Kelâm-ı ḳadîminde: F-

²⁰⁷ buyurur: K-

²⁰⁸ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir.”, Kur’an-ı Kerim, İsrâ 1

²⁰⁹ demişdür: F-

²¹⁰ naẓm: K-

(4) Şerh²¹¹: (5) “*Ve inne’l-enbiyā lefti emānin*”: Ya’nī cemī’-i enbiyā ve rusul Allāhu ta’ālānuñ (6) emānındadır ma’şūmlar ve ma’fūrlardur. “*Mine’l-’iṣyāni ‘amden ve in ‘izāli*”: (7) Ya’nī cemī’-i peygamberlerden ba’de’l-vaḥy kaşden aṣlā ‘iṣyān (8) vākı’ olmamışdır ve sehven daḥı ma’şiyet-i kebīre vākı’ olmamışdır. (9) Ehl-i ḥaḳ olanlardan ba’zısı: “Enbiyādan sehven ma’şiyet-i ṣağīre vākı’ (10) olmuşdur” dir. Ve daḥı²¹² enbiyā ve rusul nübüvvetden ‘azl olunmazlar. Allāhu ta’ālānuñ (11) emānındadır. Ve bu beyt Ḥavāric t̄ayifesini reddür. Anlar: “Enbiyādan ma’āşī vākı’ olur” dirler. (12) Naẓm²¹³:

و ما كانت نبي قط انثي و لا عبد و شخص ذو افتعالي

(13) Nebī olmaz kıl olan hem nisādan²¹⁴

Daḥı şol şaḥş k’ola anuñ ifti’āli²¹⁵

(15) Şerh²¹⁶: [K26a] (1) “*Vemā kānet nebiyyen kaṭtu ünsā*”: Ya’nī nisā t̄ayifesinden nebī [F158a] vākı’ olmaz²¹⁷. (2) Zīrā nübüvveti da’vet İslāmda iştihār ve izhār-ı mu’cize iḳtizā ider. (3) Nisā t̄ayifesi cānib-i Ḥaḳdan emr olunmuşlardur ki setr üzerine olalar (4) ve ṭaşra çıkmayalar süknālarında ḳarār ideler. “*Ve lā ‘abdün ve şaḥşun zü’fti’āli*”: (5) Ya’nī ve daḥı²¹⁸ kıl t̄ayifesi nebī olmaz. Zīrā da’vet-i iştigāl üzere olmasına (6) ḳādir olmaz mevlāsınuñ zabtında olduğı-çun²¹⁹. Ve daḥı şol şaḥş kim²²⁰ ef’āl-i ḳabīḥası (7) ola kizb ve ḥud’a gibi ve daḥı cemī’-i ma’āşīden ictinābı olmaya ol aṣl şaḥş nebī olmaz. Pāk ve t̄ahir ve perhīz-kār olmaḳ gerekdür²²¹. (8) Naẓm²²²:

و ذوالقرنين لم يعرف نبيأو لا لقمان فاحذر عن جدالي

(9) Nebīdür dime Zülḳarneyne cezmān

Daḥı Loḳmāna da²²³ itme cidāli

(11) Şerh²²⁴: (12) “*Ve Zülḳarneyni lem-yü’raf nebiyyen*”: Ya’nī ‘ulemā iḥtilāf itdiler Zülḳarneynüñ (13) nübüvvetine. Ba’zılar peygamberdür didiler²²⁵ ve ba’zılar peygamber degildür didiler²²⁶. (14) Bunlaruñ mābeyninden eṣaḥ ḳavl budur kim²²⁷:

²¹¹ şerh: F-

²¹² sehven ma’şiyet-i ṣağīre vākı’ olmuşdur dir ve daḥı: F-

²¹³ naẓm: K-

²¹⁴ nisādan: K nisāda

²¹⁵ ifti’āli: F infi’āli, bu dize vezne uymamaktadır.

²¹⁶ şerh: F-

²¹⁷ vākı’ olmaz: F olmaz vākı’ olmamışdır

²¹⁸ ve daḥı: F-

²¹⁹ olduğı-çun: K olduğı için

²²⁰ kim: K ki

²²¹ pāk ve t̄ahir ve perhīz-kār olmaḳ gerekdür: K-

²²² naẓm: K-

²²³ Loḳmāna da: F Loḳmānda

²²⁴ şerh: F-

²²⁵ didiler: F dirler

²²⁶ didiler: F dirler

²²⁷ kim: F ki

Zülkarneyn peygamber degildir. Hâzret-i 'Aliden *kerrama'llâhu vechehû* eydür²²⁸: "Zülkarneyn 'abd-i şâlih idi, peygamber degildir" diyü [K26b] (1) rivâyet olunmuşdur²²⁹. Ve Zülkarneynün aşıl ismi İskenderdür. [F158b] Rivâyet olunur ki (2) ma'la'-ı şemsi ve mağrib-i şemsi görüp mağrib ve maşriki²³⁰ seyr itdüğinden ötüri²³¹ (3) Zülkarneyn didiler. Ve dağı rivâyetdür ki²³²: Zülkarneyn biñ altı yüz yıl (4) 'ömr geçürmişdür. "*Kezā Loqmānu faħzer 'an cidāli*": Ya'nī Lokmān-ı Hākīmün dağı (5) nübüvvetinde 'ulemā ihtilāf itmişlerdür. Ba'zılar nebī dirler²³³ ve ba'zılar (6) nebī degildir didiler. Eşah kavil budur ki²³⁴: Nebī degildir. Nite-kim Allāhu ta'ālā (7) Kelām-ı Qadīmide²³⁵: 236"*ولقد آتينا لقمان الحكمة*" demişdür²³⁷. (8) Müfessirler Allāhu ta'ālānün *el-ħikmete* didüğü²³⁸ kavlini fehm ve 'aql ma'nāsına ħaml itdiler. Eyle olsa peygamber olmamak muħaħkaħdur²³⁹. (9) Nazm²⁴⁰:

و عيسى سوف يأتي ثم يتوي لدجال شقي ذي خبالي

(10) Dirüz²⁴¹ 'İsā nüzül ider kıllur ihlāk²⁴²
O Deccāl-i şaķī vü zī-ħabāli

(12) Şerħ²⁴³: (13) "*Ve 'İsā sevfe ye'ti şümme yütvī*": Ya'nī 'İsā peygamber²⁴⁴ '*aleyhi's-selām* āħir zamānda (14) zamān-ı qarībde dördüncü kat gökden *bi-emrillāhi ta'ālā* nüzül ider. (15) Gelüp Hâzret-i Muħammedün *şallallāhu 'aleyh şerī'atını* sürer. Ya'nī²⁴⁵ aħkām-ı şerī'atı [K27a] (1) icrā ider. *Yütvā teviyeden*²⁴⁶ müştakdur, if'āl bābındandır, ihlāk (2) ma'nāsınadır, helāk ider dimekdür. "*Li Deccālin şaķiyyin zī-ħabāli*": Ya'nī (3) Hâzret-i 'İsā '*aleyhi's-selām* Deccāl-i şaķiyyi ve ol ehl-i fesād-ı muđilli²⁴⁷ (4) [F159a] ħatlı ider. Ĥabāl fesād ma'nāsınadır, *zī-ħabāli* didüğü²⁴⁸ ehl-i fesād dimekdür. (5) Nazm²⁴⁹:

كرامات الولي بدار دنيا لها كون فهم اهل النوالي

²²⁸ eydür: K-

²²⁹ olunmuşdur: F iderler

²³⁰ mağrib ve maşriki: K şarkı ve ġarbtı

²³¹ ötüri: K ötüri

²³² rivâyetdür ki: F rivâyet olunur ki

²³³ nebī dirler: K nebīdür dediler

²³⁴ eşah kavil budur ki: F Kavil-ı eşah bu ki

²³⁵ Allāhu ta'ālā Kelām-ı qadīmide: F Kur'an-ı Keriminde buyurur

²³⁶ "Andolsun ki vaktiyle Lokmān'a şu hikmeti vermiştik." Ku'an-ı Kerim, Lokman 12

²³⁷ demişdür: F-

²³⁸ didüğü: K dedigi

²³⁹ Eyle olsa peygamber olmamak muħaħkaħdur: K-

²⁴⁰ nazm: K-

²⁴¹ dirüz: K diriz

²⁴² Bu dize vezne uymamaktadır.

²⁴³ şerħ: F-

²⁴⁴ 'İsā peygamber: F Hâzret-i 'İsā

²⁴⁵ Ya'nī: K-

²⁴⁶ *teviyeden*: F *etvīden*

²⁴⁷ muđili: F-

²⁴⁸ didüğü: K didigi

²⁴⁹ nazm: K-

- (6) Kerāmet-i velī sābit muḥakḳak
Bu dünyāda fehüm ehlü'n-nevāli

(8) Şerḥ²⁵⁰: (9) “*Kerāmātü 'l-veliyi bi-dāri 'd-dünyā*”: Ya'nī kerāmāt-ı evliyā bu dünyāda vākı'dur (10) ve²⁵¹ ḡābitdür iştihār-ı aḥbār-ıla. “*Leḥā kevnün fehüm ehlü'n-nevāli*”: Ya'nī cemī'-i evliyā (11) ehl-i 'aṭadur ve ehl-i faẓldur cānib-i Ḥaḳdan. Pes Allāhu ta'ālā anlara kerāmet ve faẓl (12) virmişdür. Ve bu beyt Mu'tezile mezhebini redde iştiretdür. Anlar, kerāmāt-ı evliyāyı (13) inkār iderler. *En-nevāli* 'aṭa ve faẓl ma'nāsınadır. *Fehüm ehlü'n-nevāli* didüğü²⁵² veliler ehl-i faẓldur dimekdür²⁵³. (14) Nazm²⁵⁴:

ولم يفضل ولي قط دهرًا نبيًا أو رسولًا في انتحال

- (15) Veliler cümle efdaldür dimezüz²⁵⁵
[K27b] (1) Nebilerden rusulden fi'ftihāli

(2) Şerḥ²⁵⁶: (3) “*Ve lem-yefḍul veliyün kaṭtu dehran*”: Ya'nī cemī'-i velilerden bir eḥad ezmāneden (4) hīç bir zamānda efdal degildür. “*Nebiyen ev rasūlen fi-iftihāli*”: Ya'nī nebīden (5) ve [F159b] rusulden efdal degildür. Veliler şerefde ve 'izzetde velilerden hīç bir (6) eḥad²⁵⁷ enbiyānuñ ve rusulüñ üzerine terciḥ olunmaz. *İftihāl* şeref ma'nāsınadır. (7) Ve bu beyt zendāka ṭayifesini reddür. Anlar: “*Velī-yi kāmil nebīden efdaldür.*” dirler. İmdi, nebiler her cihetde 'izzetde ve gerek şerefde velilerden efdaldür, dirüz²⁵⁸. (8) Nazm²⁵⁹:

و للصدیق رجحان جلی علی الأصحاب من غیر احتمالی

- (9) Dirüz²⁶⁰ Şiddīka biz ruçḥānı vardır
Şaḥābe üzre itmezler cidāli

(11) Şerḥ²⁶¹: (12) “*Veli's-şiddīki ruçḥānün celiyyün*”: Ya'nī Ebū Bekir Şiddīk²⁶² için *raḍıyallāhu 'anhü* (13) Allāhu ta'ālā katında 'uluvv-i ḳadri vardır. “*'Ale'l-eşḥābi min ḡayri ihtimāli*”: (14) Ya'nī Ebū Bekir Şiddīkuñ *raḍıyallāhu 'anhü* cemī'-i aşḥābıñ üzerine ruçḥānı (15) vardır” Aşḥābdan bir eḥadüñ Ebū Bekir Şiddīk üzerine ruçḥānı olmak ihtimāli [K28a] (1) yokdur. Zırā Ḥazret-i rasūl *şallallāhu 'aleyhi vesellem* vefāt itdükde

²⁵⁰ şerḥ: F-

²⁵¹ ve: K-

²⁵² didüğü: K didigi

²⁵³ ehl-i faẓldur dimekdür: F ehl-i efdal demek olur

²⁵⁴ nazm: K-

²⁵⁵ dimezüz: K dimeziz

²⁵⁶ şerḥ: F-

²⁵⁷ velilerden hīç bir eḥad: F-

²⁵⁸ İmdi nebiler her cihetde 'izzetde ve gerek şerefde velilerden efdaldür dirüz: K-

²⁵⁹ nazm: K-

²⁶⁰ dirüz: K diriz

²⁶¹ şerḥ: F-

²⁶² Şiddīk: F-

Ebū Bekir (2) Şıddîki *rađıyallāhu ‘anhü* imām naşb itdi²⁶³ ve imām naşb itmekde cemî‘-i aşhābuñ ittifaqlarıyla idi²⁶⁴. Eyle olıcağ cümle aşhāb üzerine ruchānı muqarrerdür. (3) Nazm²⁶⁵:

وللفارق رجحان وفضل على عثمان ذى النورين عال

[F160a] (4) Muḥakkak Fārūkuñ ruchānı vardur
Ol Osmān üzre yoğdur iḥtilālî

(6) Şerḥ²⁶⁶: (7) “*Veli’l-Fārūki ruchānün ve fağlün*”: Ya‘nī Ḥazret-i ‘Ömer Fārūkuñ²⁶⁷ *rađıyallāhu ‘anhü* ‘uluvv-i (8) kadri ve fazlı vardur. “*‘Alā Osmāna zı’n-nüreyni ‘ālî*”: Ya‘nī Osmān-ı (9) zı’n-nüreynüñ *rađıyallāhu ‘anhü* üzerine ‘Ömerüñ *rađıyallāhu ‘anhü* ruchānı (10) ve fazlı vardur. Zırā Ebū Bekir Şıddîk ḥayātından ye’s itdükde ‘Osmānuñ ve ‘Alīnüñ (11) rızasıyla²⁶⁸ ve cümle şahābenüñ²⁶⁹ meşveretiyle ‘Ömer-i Fārūkı istihlāf idüp kendü²⁷⁰ (12) yerine naşb eyledi. Ḥazret-i ‘Ömer-i Fārūk dinildüginüñ aşlı ve²⁷¹ vechi ḥaqq-ıla bātıl (13) mābeynini²⁷² fark itmekde ziyāde sa‘yi olduğı²⁷³ ecildendür. Ḥazret-i Osmāna (14) zı’n-nüreyn dinildüginüñ sebebi²⁷⁴ Ḥazret-i rasül *şallallāhu ‘aleyhi vesellem* iki def‘ada²⁷⁵ iki kızını tezvîc (15) itdüğü ecildendür ki²⁷⁶ Ḥazret-i rasülüñ envārından iki nürdür İslāmda. [K28b] (1) Nazm²⁷⁷:

و ذو النورين حقا كان خيراً من الكرار في صف القتالي

(2) Dirüz²⁷⁸ Osmān-ı zı’n-nüreyni ḥaqqan
Mufađdaldur ‘Alīden fi’ftihālî

(4) Şerḥ²⁷⁹: (5) “*Ve zü’n-nüreyni ḥaqqan kāne ḥayran*”: Ya‘nī ‘Osmān-ı zı’nüreyn ḥaḳıqaten (6) muḥtār ve efdaldür. “*Mine’l-kerrāri fi-şaffi’l-ķıtālî*”: Ya‘nī ‘Alī-yi Kerrārdan (7) *kerrāmallāhü vechehü* ‘Osmān-ı zı’nüreyn [F160b] *rađıyallāhu ‘anhü* efdaldür. (8) Aḥbār-ı keşire ile müşebbetdür. Ḥazret-i ‘Alīye kerrār dinildüginüñ

²⁶³ imām naşb itdi: K-

²⁶⁴ aşhābuñ ittifaqlarıyla idi: K aşhāb ittifaqlarıyla naşb itdiler

²⁶⁵ nazm: K-

²⁶⁶ şerḥ: F-

²⁶⁷ Ḥazret-i ‘Ömer Fārūkuñ: K ‘Ömer Fārūkuñ

²⁶⁸ rızasıyla: F rızalarıyla

²⁶⁹ şahābenüñ: F aşhābuñ

²⁷⁰ kendü: K kendi

²⁷¹ aşlı ve: K-

²⁷² mābeynini: F-

²⁷³ sa‘yi olduğı: F sa‘y belîğ itdüğü

²⁷⁴ dinildüginüñ sebebi: K dinildiğı

²⁷⁵ Ḥazret-i rasül *şallallāhu ‘aleyhi vesellem* iki def‘ada: F iki def‘a Ḥazret-i sultān-ı güzün ve rasül-i Ḥaremeyn ḥazretlerinüñ

²⁷⁶ ki: F-

²⁷⁷ nazm: K-

²⁷⁸ dirüz: K diriz

²⁷⁹ şerḥ: F-

vechi²⁸⁰ a‘dā üzerine (9) vaşf-i kıtâlde ‘ale’t-tekrâr min ğayri’l-ġarâr ikdâm-ı keşiresi²⁸¹ olduğu ecildendir. Rađıyallāhu ta‘ālā ‘anhu. (10) Nazm²⁸²:

و للكرار فضل بعد هذا علي الأغيار طراً لاتبالي

(11) ‘Alīnūñ dađı fazlı da muġarrer
Cemī‘-i ğayrılardan lā-tübāli

(13) Şerh²⁸³: (14) “Veli’l-kerrāri fağlün ba‘de hāzā”: Ya‘nī Hāzret-i Osmānuñ rađıyallāhü ‘anhü (15) Hāzret-i ‘Alīden kerramallāhu vechehü²⁸⁴ üzerine²⁸⁵ fazlı muġarrer olduğdan soñra²⁸⁶ [K29a] (1) “‘Ale’l-aġyāri turran lā-tübāli”: Ya‘nī ol Hāzret-i ‘Ali-yi Kerrāruñ dağı Ebü Bekirden (2) ve ‘Ömerden ve ‘Osmāndan soñra²⁸⁷ riđvānüllāhi ta‘ālā ‘aleyhim ecma‘tn ğayrı (3) olanlardan cemī‘-i nāsuñ üzerine fazlı ve şerefi vardır. Lā-tübāli (4) didigi²⁸⁸ nehī hāzırdur. Ma‘nāsı hıç sen kayırma ve aşlā tereddüd (5) itme, Hāzret-i ‘Alīnūñ efdal ve eşref idüġine²⁸⁹ cemī‘-i nāsdan dimekdür²⁹⁰. (6) Nazm²⁹¹:

و للصديقة الرجحان فسمع علي الزهرا في بعض الخصال

(7) Dirüz²⁹² Şiddīkanuñ ruchānu vardır
‘Ale’z-Zehrāyı fī-ba‘đi’l-ħişāli

(9) Şerh²⁹³: (10) [F161a] “Veli’ş-Şiddīkati’r-ruchānü fesma”: Ya‘nī ‘Ā’işe-yi Şiddīkanuñ²⁹⁴ ruchānu (11) ve fazlı vardır istimā‘ eyle Ehl-i ħaġkuñ kavlini. Hāzret-i rasül (12) şallallāhü ‘aleyhi vesellem²⁹⁵ ‘Ā’işeye rađıyallāhü ‘anhā şiddīka diyü ad²⁹⁶ (13) virmişdür. Ebü Bekir Şiddīkıñ rađıyallāhu ‘anhü kıızı olduğu-çun (14) ve dağı Hāzret-i rasüle maġabbetiniñ şıdkınıñ vefreti olduğu-çun. Yāġud Şiddīkuñ kıızı olduğu-çun rasüle maġabbetinden babasına nisbet ola²⁹⁷. “‘Ale’z-Zehrāyı fī-ba‘đi’l-ħişāli”: Ya‘nī ‘Āişe rađıyallāhu ‘anhā nisā-yı ‘ālemüñ efdalı [K29b] (1) olduğundan ötürü²⁹⁸ Fātimā-yı Zehrānuñ rađıyallāhu ‘anhā üzerine (2) fazlı ve ruchānu vardır Ba‘zı ħaşletde. Ya‘nī

²⁸⁰ dinildüġünüñ vechi: K dinildigi

²⁸¹ ikdâm-ı keşiresi: K ikdāmu

²⁸² nazm: K-

²⁸³ şerh: F-

²⁸⁴ kerramallāhu vechehü: F rađıyallāhu ‘anhu

²⁸⁵ üzerine: K-

²⁸⁶ olduğdan soñra: F olduğundan

²⁸⁷ soñra: K-

²⁸⁸ didigi: F-

²⁸⁹ idüġine: K idigine

²⁹⁰ dimekdür: K-

²⁹¹ nazm: K-

²⁹² dirüz: K diriz

²⁹³ şerh: F-

²⁹⁴ ‘Āişe-yi Şiddīkanuñ: F Hāzret-i ‘Āişe rađıyallāhu ‘anhā ħāzretiniñ

²⁹⁵ şallallāhü ‘aleyhi vesellem: F ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām

²⁹⁶ ad: K isim

²⁹⁷ yāġud Şiddīkuñ kıızı olduğu-çun rasüle maġabbetinden babasına nisbet ola: K-

²⁹⁸ ötürü: F ötürü

nübüvvet 'ilmini tahşilde ve ahkâm-ı (3) şer'iyede Hâzret-i Fâtımanuñ dahı *radıyallâhu 'anhâ* fazlı vardır. *Bi-hasebi'n-neseb*. (4) Zîrâ Hâzret-i Fâtıma Hâzret-i rasûlüñ²⁹⁹ kızıdır. *Şallallâhü 'aleyhi vesellem*. (5) Nazm³⁰⁰:

ولم يلعن يزيد بعد موت سوى المكثار في الإغراء غالي

(6) Yezîde la'net itmez ba'de mevtin
Meger miksâr ide fi'l-hırd-ı ğâli

(8) Şerh³⁰¹: (9) “*Ve lem-yel'an Yezîden ba'de mevtin*”: Ya'nî Yezîd bin Mervâna mevtinden soñra (10) [F161b] bir ehad la'net itmesün. Zîrâ yahtemildür ki *qable'l-mevt* hayâtında fesâddan (11) ve ihânetden nedâmet idüp tevbe itmiş ola. “*Sivâ'l-miksâri fi'l-ağrâ'i ğâli*”: (12) Ya'nî bir ehad la'net itmesün illâ meger fesâdda ve kıtâle kındırmağda ve mübâşeretde (13) miksâr olup hâdden mütecâviz ola. Pes yahtemildür kim³⁰² Yezîd *qable'l-mevt* hıyânetinden (14) nedâmet idüp rucû' ve tevbe eylemiş³⁰³ ola. *Miksâr* mübâlağa (15) şığasından³⁰⁴ *kesiriñ* mübâlağasıdır. *Fi'l-ağrâ'i ğâli* didüğü³⁰⁵ fesâda ve kıtâle [K30a] (1) kındırmağ ve yiltmek ma'nâsınadır. *Ġâlin* hâdden³⁰⁶ tecâvüz idici dimek ma'nâsınadır³⁰⁷. (2) Nazm³⁰⁸:

وايمان المقلد ذو اعتبار بانواع الدلائل كالتصال

(3) Olur taqlîd-i imân i'tibârı
Haber virür delâyl ke'n-nişâli

(5) Şerh³⁰⁹: (6) “*Ve imâni'l-muqallidi zû-i'tibârin*”: Ya'nî muqallidüñ imâni i'tibâridür imân-ı (7) taḥkîkî degildür imân-ı taqlîdidür. *Bilâ-delîlin* imândur. Zîrâ muqallidüñ erkân-ı (8) dîne i'tikâdı taqlîddür aḥaruñ³¹⁰ kavlini kabüldür. *Bilâ-delîlin* Ehl-i ḥak olanlara: (9) “Muqallidüñ imâni şaḥîhdür lâkin erkân-ı dîniñ delâyilin terk idüp bilmediginden (10) ötürü³¹¹ ‘âşîdür.” dimişlerdür. [F162a] “*Bi-envâ'id-delâyil kâ'n-nişâli*”: Ya'nî muqallid³¹² (11) erkân-ı dîne ve şerâ'it-i İslâma i'tikâd idüp kalb-ile taḥdîk ve (12) dil-ile ikrâr eyleye imâni şaḥîhdür. Envâ'-ı delâyil ile ki şübheyi kat' (13) ider. Envâ'-i delâyilden murâd delîl-i 'aqlîdür ve delîl-i naqlîdür ki³¹³ fi'l-i (14)

²⁹⁹ Hâzret-i rasûlüñ: F rasûlüñ

³⁰⁰ nazm: K-

³⁰¹ şerh: F-

³⁰² kim: K ki

³⁰³ eylemiş: F itmiş

³⁰⁴ şığasından: F şığasıdır

³⁰⁵ didüğü: K didiği

³⁰⁶ *Ġâlin* hâdden: K-

³⁰⁷ dimek ma'nâsınadır: K dimekdür

³⁰⁸ nazm: K-

³⁰⁹ şerh: F-

³¹⁰ aḥaruñ: F aḥiret

³¹¹ bilmediginden ötürü: F bilmedükleri ecilden

³¹² muqallid: F muqallidüñ

³¹³ ki: F-

rasüldür. *Nişāl naşluñ* cem'idür. *Naşl*³¹⁴ keskün³¹⁵ kılıca dirler delâyil ile (15) şübheyi kat' idüp³¹⁶ huşamānuñ cidālini naşl ider keskün³¹⁷ kılıç gibi. Ve bu beyt [K30b] (1) 'ämme-i Mu'tezileyi reddür. Anlar muqallid için: "Ne mü'mindür ve ne kâfirdür." dirler. (2) Nazm³¹⁸:

و ما عذر لذي عقل بجهل بخلاق الاسافل و الاعالي

(3) Cehil 'özü olmaz ol-kim 'aklı vardur
Aña lâzım bile hallâk-ı 'âli

(5) Şerh³¹⁹: (6) "*Ve mā 'özrin lizî 'aqlin bi-cehlin*": Ya'nî hiç bir ehad için kim³²⁰ 'akıl ve³²¹ baliğ ola (7) ve şabî-yi 'akıl ola cehlini i'tizâr itmek 'özü³²² itse 'özri maqbül degildir. (8) "*Bi-hallâkı 'l-esâfilî ve '-e 'âli*": Ya'nî³²³ cemî'-i maḥlûkâtdan esâfilî ve e'âli-yi ḥâlık (9) olan Allāhu bilmemek 'özü olmaz. Ben Allāhu bilmezdim diyü³²⁴ 'özü eylese 'özri (10) maqbül degildir. *Hallâku 'l-esâfil* didüğü³²⁵ ol³²⁶ Allāhu ta'âlâ yidi kat yiri (11) ve yidi kat göğü³²⁷ ḥalk idicidür dimekdir. Ve³²⁸ *hallâku 'l-e 'âli* didüğü [F162b] ol Allāhu ta'âlâ yidi (12) kat semāvâtı ḥalk idicidür dimekdir. İmdi 'akıl olan kimesne (13) 'aklını ve idrâkını şarf idüp demek gerekdir kim³²⁹ ol Allāhu ta'âlâ (14) birdür şerîki yoğdur. Yidi kat yiri³³⁰ üzerinde olan insi (15) ve cinni ve tıyûrı ve cibâli ve biḥârî³³¹ ve eşcârı ḥâlıkdur. Ve daḥı yedi kat gökde³³² [K31a] (1) semāvâtı ve kevâkibi ve şemsi ve kâmeri ve melekleri '*ale'd-devām* ḥâlıkdur. (2) Ve cemî'-i mevcûdât ve³³³ maḥlûkât ol Allāhu ta'âlānuñ maḥlûkıdur. *Bilâ-şekkin ve lâ-şübhetin*. (3) Nazm³³⁴:

و ما ايمان شخص حال بأس بمقبول لفقد الامتثالي

³¹⁴ naşl: F-

³¹⁵ keskün: K keskin

³¹⁶ idüp: F ider ve

³¹⁷ keskün: K keskin

³¹⁸ nazm: K-

³¹⁹ şerh: F-

³²⁰ kim: K ki

³²¹ ve: K-

³²² itmek 'özü: K-

³²³ Ya'nî: F-

³²⁴ diyü: K deyü

³²⁵ didüğü: K didiği

³²⁶ ol: F-

³²⁷ ve yidi kat göğü: K-

³²⁸ ve: K-

³²⁹ kim: K ki

³³⁰ yiri: F yir

³³¹ biḥârî: F bahri ve şemsi ve kâmeri

³³² gökde: K-

³³³ mevcûdât ve: K-

³³⁴ nazm: K-

- (4) 'Ukûbetle olan imân degildir
Ki Haqquñ emrine yok imtişâli

(6) Şerh³³⁵: (7) “*Ve mâ imānū şahşın hāle be’sin*”: Ya’nî bir şahş ki kâfirdür veyâ mürteddür be’s (8) ve şiddet hâlinde ‘azâb-ıla ve ‘ukûbetle imāna gelse imân degildir. (9) “*Bi-mağbūlin li-fağdi’l-ımtişâli*”: Ya’nî ol şahşuñ imānu ‘indellāh mağbūl degildir. (10) *Ğable’ş-şiddet ve’l-‘ukûbet* Allāhu ta’ālānuñ emrine imtişâli ve itā’ati olmaduğı (11) ecilden. Nite-kim Allāhu ta’ālā Kelām-ı Qadīminde³³⁶: (12)

“فلم يك ينفعم إيمانهم لما رأوا بأسنا”³³⁷ demişdür³³⁸. Ammā mü’min ve müslim olanlaruñ [F163a] ‘ukûbet ve be’s³³⁹ (13) ve şiddet hâlinde ma’âşiden tevbeleri ‘indallāh mağbūldür. *Ğable’l-be’s* (14) *ve’l-‘ukûbet*. Allāhu ta’ālānuñ emrine imtişâli ve inkiyâdları olduğı-çun. (15) Nazm³⁴⁰:

و ما افعال خير في حساب من الايمان مفروض الوصالي

- [K31b] (1) ‘Amel imân-ıla maḥsüb degildir
Muḥakkakdur ‘amelden infişâli

(3) Şerh³⁴¹: (4) “*Ve mâ ef’ālū hayrin ft-hisābin*”: Ya’nî a’māl-i ḥasene maḥsüb degildir (5) imāndan ‘add olunmaz. “*Mine’l-imāni mefrūda’l-vişâli*”: Ya’nî a’māl-i ḥasene (6) imāndan bile maḥsüb degildir. İmānuñ a’māl-i ḥaseneye vişâli mefrūz (7) olduğı hâlde a’māl-i ḥasene imāndan ayrudur. Ya’nî³⁴² a’māl-i ḥasene imāndan cüz ‘add olunmaz. Zîrâ³⁴³ ‘amel imāndan (8) cüz olmasında ihtilâf itmişlerdür. İmām-ı A’zam ve tevâbi’i *riḍvānullāhi* (9) *‘aleyhim ecma’in*: “A’māl-i ḥasene imāndan cüz degildir.” diyü³⁴⁴ zâhib olmuşlardır. (10) İmân kalb-ile taşdıq ve dil-ile ikrârdur ‘amel bi’l-erkân şartdur. Nite-kim (11) Allāhu ta’ālā Kelām-ı Qadīminde³⁴⁵:

“ومن يعمل من الصالحات وهو مؤمن”³⁴⁶ demişdür³⁴⁷. (12) Şart meşrûtuñ ğayrıdur. Pes a’māl imāndan cüz ‘add olunmaz. Pes³⁴⁸ İmām-ı Mâlik (13) ve İmām-ı Şâfi’î ḥazretleri³⁴⁹: [F163b] “A’māl imāndan cüzdür” dirler. Zîrâ imân (14) anlaruñ qatında taşdıqun

³³⁵ şerh: F-

³³⁶ Allāhu ta’ālā Kelām-ı qadīminde: F Ğur’ân-ı Kerimde ve Furqân-ı Qadimde gelür

³³⁷ “Ama azabımızı gördüklerinde artık inanmaları kendilerine fayda vermeyecektir.”, Kur’ân-ı Kerim, Mûmin 85

³³⁸ demişdür: F-

³³⁹ ve be’s: F-

³⁴⁰ nazm: K-

³⁴¹ şerh: F-

³⁴² a’māl-i ḥasene imāndan ayrudur: K-

³⁴³ zîrâ: K-

³⁴⁴ diyü: K deyü

³⁴⁵ Allāhu ta’ālā Kelām-ı qadīminde: F Ğağ Ta’ālā Kur’ânda buyurur

³⁴⁶ “Mûmin olarak dünya ve âhiret için yararlı iyi işler yapan kimseye gelince...”, Kur’ân-ı Kerim, Taha 112

³⁴⁷ demişdür: F buyurmuşdur

³⁴⁸ pes: K-

³⁴⁹ ḥazretleri: F-

bi'l-ḳalb ve iḳrārūn bi'l-lisān ve 'amelūn bi'l-erkāndur. (15) Bizüm imāmlarımız ḳatında imān taṣdīḳun bi'l-ḳalb ve iḳrārūn bi'l-lisāndur. [K32a] (1) Nazm³⁵⁰:

و لا يقضي بكفر و ارتداد بعهر او بقتل و اختزالي

(2) Hüküm yok küfrine hem irtidāda
Zinā yā ḳatlı ide yā ihtizālī

(4) Şerḥ³⁵¹: (5) “*Ve lā yuḳzā bi-küfrin ve irtidādin*”: Ya'nī mü'mininden bir eḳadūñ küfrine (6) ve irtidādına hükmlenmez kāfirdür veya³⁵² mürteddür dinilmez. “*Bi-ahrin (7) ev bi-ḳatlin vehtizālī*”: Ya'nī hiç bir³⁵³ eḳad için kāfirdür ve mürteddür diyü (8) hükmlenmez zinā itmesiyle veyā ḳatlı-nefs itmesiyle veyā zulm-ıla a'zādān (9) bir 'uzuv ḳat' itmesiyle³⁵⁴. Egerçi-kim tevbe itmedin fevt oldı-sa daḳı. Zīrā (10) Allāhu ta'ālā dilerse 'afv ider faẓlıyla keremiyle. Dilerse 'azāb ider günāhı (11) miḳdārıyla ṣoḳra 'āḳıbetini cennete emr ider. Ehli's-Sünnet ve'l-Cemā'at *riḳvānullāhi* (12) *ta'ālā 'aleyhim ecma'in* bu ḳavlı üzere zāhib olmuşlardır. *Bi-ahrin* (13) didüğinden³⁵⁵ murād zinādur *ihtizālī* didüğinden murād³⁵⁶ zulmen 'uzuv ḳat' itmekdür. (14) Ve bu beyt Ḥavārici ve Mu'tezile ḳāyifesini reddür. [F164a] Ḥavāric ḳāyifesi: “Şaḳıre (15) ve kebıre irtikāb iden kāfirdür.” dir. Mu'tezile ḳāyifesi: “Kebıre irtikāb iden [K32b] (1) ne mü'mindür ve ne kāfirdür belki fāsıḳdur tevbe itmeksüzün (2) eger fevt olıcaḳ olursa cehenneme dāḳıl olur ve³⁵⁷ *muḳalled fi'n-nārdur*” dirler³⁵⁸. (3) Nazm³⁵⁹:

و من ينوي ارتداداً بعد دهر يصرع عن دين حق ذا انسلالي

(4) Kişi ḳalbinde ḳaşd ide irtidāda³⁶⁰
Olur dīninden anuñ insilālī

(6) Şerḥ³⁶¹: (7) “*Ve men yenvi irtidāden ba'de dehrin*”: Ya'nī bir kimesne³⁶² niyyet idüp ḳalbından mürted (8) olup dīn-i İslāmdan çıḳmaḳ ḳaşd eylese. “*Yeşir 'an dīni ḳaḳḳın ze'nsilālī*”: (9) Ya'nī bir kimesne³⁶³ evḳāt-ı 'ömrinde bir müddetde³⁶⁴ ve bir vāḳtda ḳalbından (10) mürted olmaḳ niyyet idüp dīn-i İslāmdan çıḳmaḳ dilese³⁶⁵ ol (11)

³⁵⁰ nazm: K-

³⁵¹ şerḥ: F-

³⁵² veyā: K ve

³⁵³ bir: K-

³⁵⁴ ḳat' itmesiyle: F ḳatlı itmesiyle

³⁵⁵ didüğinden: K didüğinden

³⁵⁶ didüğinden murād: K didiği

³⁵⁷ ve: K-

³⁵⁸ dirler: K dir

³⁵⁹ nazm: K-

³⁶⁰ Bu dize vezne uymamaktadır.

³⁶¹ şerḥ: F-

³⁶² kimesne: F kimse

³⁶³ kimesne: F kimse

³⁶⁴ müddetde: F müddet

³⁶⁵ dilese: K ḳaşd eylese

kimesne niyyeti ve kaçdı hâlinde haq dînden rucū' itmiş (12) olur. İslâm dîninden çıkar. Zîrâ küfre niyyet itmek taşdıkan (13) niyyeti izâle ider. Pes ol kimesne kâfir olur. *Ze'nsilâli* didüğü³⁶⁶ (14) şâhib-i hürüc ma'nâsınadır. Ol kimesne³⁶⁷ haq dîninden³⁶⁸ çıkar dimekdür. (15) Ammâ bir kimesne³⁶⁹ qalbine küfr hâtırâsı huṭür eylese³⁷⁰ dil-ile izhâr itmege dînden [K33a] (1) çıkarın deyü havf³⁷¹ eylese dil-ile izhâr eylemese ol kimesne kâfir olmaz. Havf idüp gümânı tevbeğe bā'isdür³⁷². (2) Nazm³⁷³: [F164b]

و لفظ الكفر من غير اعتقاد بطوع رددين باغتيال

(3) Telaffuz itse küfri ihtiyāran
Dinin red itmiş olur bi'ğtifāli

(5) Şerh³⁷⁴: (6) "*Ve lafzu 'l-küfri min-ğayri i'tikādin*": Ya'nî bir kimesnenüñ dilinde küfr lafzı cārî (7) olsa. *Min-ğayri i'tikādin*. Ya'nî ol cārî olan lafz küfrdür diyü³⁷⁵ i'tikād (8) eylemese. "*Bi-tav'in reddü dînin bi-iğtifāli*": Ya'nî olan küfr lafzı tav'an cārî (9) olup kendününü³⁷⁶ hüsn-i ihtiyāriyla dilinde cārî olsa ikrāh-ile olmasa (10) şiddet-i ğafletle dînini red itmiş olur. Ol kimesne kâfir olur fetvâ daḥı³⁷⁷ bunuñ (11) üzerinedür. Mü'min olan kimesnelere lâyıq olan budur ki şabāhda ve (12) aḥşamda tazarru'³⁷⁸ ve niyāz-ıla bu du'āya meşğül olalar³⁷⁹: (13) "*اللهم إني أعوذ بك من أن أشرك بك شيئاً وأنا أعلم أستغفرك*" (14) Nazm³⁸¹:
"لما لا أعلم إنك أنت علام الغيوب"

و لا يحكم بكفر حال سُكر بما يهدي و يلغو بارتجال

(15) Hüküm yok küfrüne sekrî olanuñ
[K33b] (1) Olur küfri anuñ lağv ve'rticāli

(2) Şerh³⁸²: (3) "*Velā yühkem bi-küfrin hāle sekrin*": [F165a] Ya'nî bir kimesne şürb-i ḥamr idüp sekrî hâlinde (4) lâ-ya'qıl iken dilinde kelime-i küfr sādır olsa küfrine hüküm olunmaz. (5) "*Bimā yahzî ve yelğü bi-irticāli*": Ya'nî ol kimesnenüñ sekrî hâlinde

³⁶⁶ didüğü: K didigi

³⁶⁷ kimesne: F kimse

³⁶⁸ dîninden: F dînden

³⁶⁹ kimesne: K kimse

³⁷⁰ hâtırâsı huṭür eylese: K huṭür eyleye

³⁷¹ itmege dînden çıkarın deyü havf: F-

³⁷² Havf idüp gümânı tevbeğe bā'isdür: K-

³⁷³ nazm: K-

³⁷⁴ şerh: F-

³⁷⁵ diyü: k deyü

³⁷⁶ kendününü: K kendinünü

³⁷⁷ daḥı: K-

³⁷⁸ tazarru': K tazarru'la

³⁷⁹ olalar: K ola

³⁸⁰ "Allah'ım bilerek şirk koştuktan sana sığınırım. Bilmeyerek koştusam beni affet, sen herşeyi bilirsin."

³⁸¹ nazm: K-

³⁸² şerh: F-

(6) cārī olan küfr kelimesi hezeyāndur. Ma'nāsı ve me'āli olmayan lafızdur (7) ve lağvdur ma'nā murād olunmaz³⁸³. *Bi-irticāli* didüğü³⁸⁴ bir lafzı ma'nāsını *bilā-küfrin* (8) *ve lā-i'tikādin* tekellüm itmekdür ki ma'nāsına kaşd itmeye³⁸⁵ ve i'tikād eylemeye. (9) Nazm³⁸⁶:

و ما المعدوم مرئيا و شيئاً المعني لاح في يمن الهلالي

(10) Dime ma'dūmı mer'īdür daḥı şey
Ki ma'lūmdur zuhūrı fī-hilāli

(12) Şerḥ³⁸⁷: (13) “*Ve mā ma'dūmı mer'iyeten ve şey'en*”: Ya'nī Ehl-i Sünnet ve'l-Cemā'at katında ma'dūm-ı (14) mümkün mer'ī degildür aña rü'yet muta'allık olmaz. Ve daḥı şeydür diyü (15) ıtlāk olunmaz³⁸⁸. Zīrā işāret olunması mümkün degildür. “*Li-fikḥın lāha fī-yümmi'l-hilāli*”: [K34a] (1) Ya'nī ma'dūm-ı mümkün mer'ī olmadığına ve aña şey ıtlāk (2) olunmadığına³⁸⁹ ‘ilmimiz olduğundan ötürü ki³⁹⁰ hilāl mübārekde zāhirdür. (3) *Yümmi'l-hilāli* didüğünde *yümm* mübārek ma'nāsınadır hilāle izāfeti şıfātuñ [F165b] (4) mevsūfa izāfeti kabīlindendür taqdīri *fī'l-hilāli'l-mübārek* dimekdür³⁹¹. (5) Ma'dūmuñ mer'ī olmadığına ‘ilmimiz olduğu zāhirdür. Hilāl-i mübārekde (6) didüğüne vechi budur ki zīrā hilāl tūlū' itmedin ma'dūmdur mer'ī (7) degildür. Eger mer'ī olsa günden güne hilālūñ üzerine ziyāde olan (8) nūr 'ademi hālinde daḥı³⁹² görünür-idi. Ḥuşūşān nūr mer'iyetüñ efdalidür. (9) Ammā bilgil kim nūr hilāl ma'dūm iken mer'ī olmadığı ve nūr ḥuşūşān mer'iyetüñ efdali olduğu ve görünmedigidür. Āğah ol kim³⁹³ ma'dūm iki nev' üzerinedür biri³⁹⁴ ma'dūm-ı mümkün ve biri³⁹⁵ ma'dūm-ı mümteni'dür. (10) Ma'dūm-ı mümteni' oldur ki vücūdı muḥāl ola 'ademi vācib ola şerīk-i (11) bārī-yi ta'ālā³⁹⁶ gibi ki Allāhu ta'ālānuñ şerīki ve nazīri ma'dūmdur vücūdı (12) mümteni'dür ve şerīki yok demek vācib oldı³⁹⁷. Ma'dūm-ı mümkün oldur ki vücūdı ve 'ademi müsāvī ola (13) imtinā' üzere³⁹⁸ olmaya ictimā'-ı naḳızayn gibi. Bize nisbetle vücūdı (14) muḥāldür. Ehli's-Sünnet ve'l-Cemā'at katında ma'dūm-ı mümkün mer'ī degildür. (15) Ve daḥı şeydür diyü

³⁸³ olunmaz: F olmaz

³⁸⁴ didüğü: K didiği

³⁸⁵ itmeye: F-

³⁸⁶ nazm: K-

³⁸⁷ şerḥ: F-

³⁸⁸ olunmaz: F olmaz

³⁸⁹ olunmadığına: F olunması şaḥiḥ olmadığına

³⁹⁰ ötürü ki: F ötürüdür ki

³⁹¹ dimekdür: K demekdür

³⁹² daḥı: F-

³⁹³ Ammā bilgil kim nūr hilāl ma'dūm iken mer'ī olmadığı ve nūr ḥuşūşān mer'iyetüñ efdali olduğu ve görünmedigidür. Āğah ol kim: K bilgil

³⁹⁴ biri: K-

³⁹⁵ biri: K-

³⁹⁶ şerīk-i bārī-yi ta'ālā: K şerīk-i bārī

³⁹⁷ ve şerīki yok demek vācib oldı: K-

³⁹⁸ üzere: F üzerine

ıtlāk olunmaz³⁹⁹. Ammā ma'dūm-ı mūmteni' bi'l-ittifāk [K34b] (1) vücūdı muhāldür cemī'-i mezāhibde mer'î degildür. Ve daḡı şeydür de dinilmez. *Vallāhu a'lamü*⁴⁰⁰. (2) [F166a] Nazm⁴⁰¹:

و دنيا نا حديث و الهیولي عديم الكون فاسمع باجتذالي

(3) Dirüz⁴⁰² dünyāyı hādīsdür cemī'an
Heyülā hem 'anāşır bi'ctizāli

(5) Şerḡ⁴⁰³: (6) “*Ve dünyānā hadīsün ve l-heyülā*”: Ya'nī dünyā ve 'ālem cemī'i Allāhu ta'ālānuñ (7) māsivāsı hādīsdür qadīm degildür. *Hadīsün* didügi⁴⁰⁴ hādīs ma'nāsınadır. (8) “*Adīmü l-keḡni fesmā' bi-ictizāli*”: Ya'nī māddeşi ve eczāsı kim⁴⁰⁵ (9) heyülā ve 'anāşır-ı erba'adur ma'dūmdur qadīm-i mevcūd degildür (10) vücūdı hādīsdür Allāhu ta'ālānuñ ihdāş itmesiyledür. 'Anāşır-ı (11) erba'a didügimiz⁴⁰⁶ oddur, şudur, yıldür⁴⁰⁷, toprakdur. (12) Bu cümlesi hādīsdür⁴⁰⁸ ma'dūmdur. Bu qavli istimā' idüp qabül (13) eyle. *Bi-ictizāli* didügi⁴⁰⁹ işbu mes'eleyi sürür üzere *bilā-şübhedin ve lā-şekkin*⁴¹⁰ aḡz eyle dimekdür. (14) Nazm⁴¹¹:

و للدعوات تاثير بليغ و قد ينفيه اصحاب الضلالي

(15) Du'ā maqbül olur te'sīri vardur
[K35a] (1) Anı nefy iden aşḡabı'd-ḡalāli

(2) Şerḡ⁴¹²: (3) “*Veli'd-da'vāti te'sīriün belīgun*”: Ya'nī 'ulemānuñ ve şuleḡānuñ ve 'amme-yi nāsuñ [F166b] (4) iḡyāsı ve emvāti için du'āları maqbüldür. Te'sīri tāmı ve menfa'at-ı 'uzmāsı (5) vardur. Emvātuñ ruḡlarına şevāb vāşıl olur. Ve daḡı emvātuñ 'azābını (6) ve 'uḡūbetini def'i için nefyi vardur. “*Ve qad yenfihi aşḡabu'd-ḡalāli*”: (7) Ya'nī şunlar kim aşḡab-ı ḡalālet⁴¹³ ve ehl-i şeqāvedür kim⁴¹⁴ Mu'tezile (8) tāyifesindendür du'ānuñ te'sīrini⁴¹⁵ nefy iderler: “Şol nesneyi kim⁴¹⁶ (9) Allāhu ta'ālā

³⁹⁹ ıtlāk olunmaz: F ıtlākı şaḡih olmaz

⁴⁰⁰ şeydür de dinilmez *vallāhu a'lamü*: K şey dinilmez

⁴⁰¹ nazm: K-

⁴⁰² dirüz: K diriz

⁴⁰³ şerḡ: F-

⁴⁰⁴ didügi: K didigi

⁴⁰⁵ kim: K ki

⁴⁰⁶ didügimiz: K dedigimiz

⁴⁰⁷ yıldür: K yeldür

⁴⁰⁸ hādīsdür: K hādīşi

⁴⁰⁹ didügi: K dedigi

⁴¹⁰ *ve lā-şekkin*: K-

⁴¹¹ nazm: K-

⁴¹² şerḡ: F-

⁴¹³ aşḡab-ı ḡalālet: F aşḡab-ı ḡalāletdür

⁴¹⁴ kim: K ki

⁴¹⁵ te'sīrini: F te'sīrini ve nefyini

⁴¹⁶ nesneyi kim: K nesne ki

taqdîr itmişdür olur ve şol nesneyi taqdîr itmemişdür (10) olmaz⁴¹⁷ du‘âdan fâyide yokdur⁴¹⁸ dirler. Bunların bu kavleri bâtıldur âyet-i (11) kerîme ile ve aḥbâr-ı rasûl ile. Nite-ki Allâhu ta‘âlâ Kelâm-ı Qadîminde⁴¹⁹: 420“اجيب دعوة الداع اذا دعان” demişdür⁴²¹. (12) Nazm⁴²²:

و في الاجداث عن توحيد ربي سييلي كل شخص بالسؤال

(13) Muḥakkaḳ her kişiyeye qabr içinde
Melekler gelüp iderler su‘âli

(15) Şerḥ⁴²³: [K35b] (1) “*Ve fi’l-ecdâsi ‘an tevḥîdi Rabbî*”: Ya‘nî külliyyâ eşḥâş kebîr ve şağîr zükûr (2) ve inâs qabr içinde su‘âl olunurlar Allâhu ta‘âlânın vahdâniyyetinden. (3) “*Seyüblâ külli şahşın bi’s-su‘âli*”: Ya‘nî her şahşın mevti muḳarrar olup *küllü âtin* (4) *qarîbün* hükmiyle her şahş yakın zamânda imtiḥân olunur qabirde su‘âl ile (5) diyü⁴²⁴ ta‘bîr eyledi. Qabirde Mûnker ve Nekîr gelüp su‘âl itmesi ḥaḳdur ve buña [F167a] (6) i‘tikâd itmesi⁴²⁵ vâcibdür. Ḥazret-i rasûlden *şallallâhü ‘aleyhi vesellem* naḳl (7) olunan aḥbâr-ı şaḥîḥa ile sâbitdür. Bu ḥuşuşda şekk itmek ḥaḳadur. (8) Nazm⁴²⁶:

و للكفار و الفساق بغضا يقضى عذاب القبر من سؤال الفعالي

(9) Olur qabrinde küffârın ‘azâbı
Ve hem ba‘zı ‘uşâtın min fi‘âli

(11) Şerḥ⁴²⁷: (11) “*Veli’l-küffâri ve’l-fussâkı ba’zan*”: Ya‘nî küffâr için ve mü‘minînden ba‘zı (13) kimseler için⁴²⁸ fâsıklar için⁴²⁹ ve ‘âşiler için kim⁴³⁰ tevbesüz fevt olmuş ola⁴³¹ ‘azâb (14) vardır. “*Azâbü’-qabri min sü’i ef‘âli*”: Ya‘nî cemî‘-i küffâr için qabirde (15) ‘azâb vardır. Ve daḥı mü‘minînden ba‘zı fâsıklar ve ‘âşiler için ki [K36a] (1) tevbesüz fevt olmuş olalar. Anlar için qabirde ‘azâb vardır a‘mâl-i (2)

⁴¹⁷ Allâhu ta‘âlâ taqdîr itmişdür olur ve şol nesneyi taqdîr itmemişdür olmaz: F taqdîr itmişdür olmaz taqdîr itdüğü olur

⁴¹⁸ yokdur: F olmaz yokdur

⁴¹⁹ nite-ki Allâhu ta‘âlâ Kelâm-ı qadîminde: F-

⁴²⁰ “Bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm.”, Kur‘ân-ı Kerim, Bakara 186

⁴²¹ demişdür: F buyurmuşdur

⁴²² nazm: K-

⁴²³ şerḥ: F-

⁴²⁴ diyü: F-

⁴²⁵ itmesi: K itmek

⁴²⁶ nazm: K-

⁴²⁷ şerḥ: F-

⁴²⁸ kimseler için: K-

⁴²⁹ için: F-

⁴³⁰ kim: K ki

⁴³¹ fevt olmuş ola: F dâr-ı âhirete intikâl eylemişlerdür

seyyi'elerinden ve⁴³² yaramaz fi'llerinden ötüri⁴³³. Ve bu beyt⁴³⁴ Mu'tezile t̄ayifesini reddür. Anlar 'az̄ab-ı kabri inkâr iderler. (3) Nazm⁴³⁵:

حساب الناس بعد البعث حق فكونوا بالتحرز عن وبالي

- (4) Kıyâmetde hisâb olur muhakkak
Sağın inkârdan vardır vebâli

(6) Şerh⁴³⁶: [F167b] (7) "*Hisâbü 'n-nâsi ba 'de 'l-ba 'si haqqun*": Ya'nî kıyâmet günü haqdur ve⁴³⁷ i'âde-i ma'dûm (8) s̄abitdür. Ba 'de 'l-ba 's̄ cemî 'i nâs m̄abeyninde hisâb ve su'âl haqdur. Nite-kim (9) Allâhu ta'âlâ Kelâm-ı Kadîminde⁴³⁸: 439 "*إن إلينا إيابهم ثم إن علينا حسابهم*" (10) demişdür⁴⁴⁰. "*Fekûnû bi 't-teharruzi 'an vebâli*": Ya'nî ihtirâz idüñ kıyâmet gününe (11) ve su'âl ve hisâb⁴⁴¹ olduğuna inkâr itmekden ki vebâldür⁴⁴². Ve hulûd *fi 'n-nârı* icâb (12) ider. Bu beyt Dehriyye ve Kefere t̄ayifesini reddür. Anlar haşr-ı ecsâda inkâr iderler. (13) Nazm⁴⁴³:

و يعطي الكتب و بعضا نحويمني و بعضًا نحو ظهر او شمالي

- (14) Virilür mü'mine mektûbı sağdan
Degil küffâruñ illâ min-şimâli

[K36b] (1) Şerh⁴⁴⁴: (2) "*Ve yû 'ta 'l-kütbü ba 'dan naḥve yümñâ*": Ya'nî nâsdan ba'zısınıñ kim⁴⁴⁵ mü'minlerdür (3) 'amelleri mektûbı sağ cāniblerinden virilür. "*Ve ba 'dan naḥve zahrin ve 'ş-şimâli*": (4) Ya'nî nâsdan ba'zısınıñ kim⁴⁴⁶ kâfirlerdür 'amelleri mektûbı ardlarından⁴⁴⁷ şol cāniblerinden (5) virilür. Nite-kim Allâhu ta'âlâ Kelâm-ı Kadîminde⁴⁴⁸: (6) "*فأما من أوتي كتابه بيمينه - فسوف يحاسب حسابا يسيرا - فسوف يدعو ثبورا ويصلى*" (8) *isâben. ḥasṭbinâ ḥyemñinâ ve -inâ kitâben bi 't-Allâhümme a.* 450(7) demişdür⁴⁴⁹ [F168a] Nazm⁴⁵¹:

⁴³² ve: F ötüri ve

⁴³³ ötüri: K ötüri

⁴³⁴ ve bu beyt: K-

⁴³⁵ nazm: K-

⁴³⁶ şerh: F-

⁴³⁷ ve: K-

⁴³⁸ Allâhu ta'âlâ Kelâm-ı kadîminde: F Qur'an-ı Kerimde gelür

⁴³⁹ "Kuşkusuz onların dönüşü ancak bizedir. Daha sonra onları sorgulamak da ancak bize aittir." Kur'an-ı Kerim, Gaşiye 25-26

⁴⁴⁰ demişdür: F-

⁴⁴¹ hisâb: F cevâb

⁴⁴² vebâldür: K vebâl

⁴⁴³ nazm: K-

⁴⁴⁴ şerh: F-

⁴⁴⁵ kim: F ki

⁴⁴⁶ kim: K ki

⁴⁴⁷ ardlarından: F artlarından

⁴⁴⁸ Allâhu ta'âlâ Kelâm-ı kadîminde: F Qur'an-ı Kerimde buyurur

⁴⁴⁹ "Kime kitabı sağından verilirse hesabı kolay bir şekilde görülecektir; Kime de kitabı arkasından verilirse, "Eyvah!" diye bağırarak, Ve alevli ateşe girecektir.", Kur'an-ı Kerim, İnşikak 7-8-11

و حق وزن اعمال و جري علي متن الصراط بلا اهتباري

- (9) Dirüz⁴⁵² a‘māli tartılır muhakkak
Şırāt köprisinde⁴⁵³ itme cidāli

(11) Şerh⁴⁵⁴: (12) “*Ve hakkun vezni a‘mālin ve ceryün*”: Ya‘nī maḥşerde mü‘mininden olan nāsuñ (13) a‘māl-i ḥasenesi ve a‘māli seyyi‘esi mizānda vezn olunması ḥaḥdur s̄ābitdür. (14) Āyet-i Qur‘ān-ıla ve aḥbār-ı rasūl ile *şallāllāhü ‘aleyhi vesellem*. Nite-kim Allāhu ta‘ālā⁴⁵⁵ (15) Kelām-ı Qadīmide: ⁴⁵⁶“والوزن يومئذ الحق” demişdür⁴⁵⁷. Şol kimesne⁴⁵⁸ ki anuñ [K37a] (1) seyyi‘esi olmaya a‘māl-i ḥasenesi ola cennete girür. *Bilā-ḥisāb velā ‘azāb*⁴⁵⁹. (2) “*Ve ‘alā metni ‘ş-şırāti bilā-ihtibāli*”: Ya‘nī yevm-i maḥşerde cemī‘-i nās şırāt (3) köprisi üzerinden mürür iderler ḥaḥdur s̄ābitdür. Ehl-i cennet (4) dünyāda a‘mālinuñ tefāvüti üzere şırāt köprisinden geçerler. *Bilā-ihtibāli* didügi⁴⁶⁰ (5) *bilā-ihtibāri* ma‘nāsınadır. Ehl-i nār olanlar şırāt köprisinden geçerken (6) ayağı tayrınur düşer cehennemüñ içine gider. *Ne ‘üzübillāh min zālik*⁴⁶¹. *Allāhümme sebbit aḥdāminā ‘ale ‘ş-şırāti bi-ḥurmeti Muḥammedin ve āli evlādi Muḥammedin ‘aleyhi ‘s-selām*⁴⁶². (7) Nazm⁴⁶³: [F168b]

و مرجو شفاعة اهل خير لاصحاب الكبار كالجبال

- (8) Umılır şefkati ehl-i şalāḥuñ
Kebāyir ehli için ke‘l-cibāli

(10) Şerh⁴⁶⁴: (11) “*Ve mercüvün şefā‘atü ehl-i ḥayrin*”: Ya‘nī Ehli’s-Sünnet ve‘l-Cemā‘at katında ehl-i (12) ḥayr olanlardan yevm-i maḥşerde şefā‘at recā olunur ki anlar⁴⁶⁵ enbiyādur (13) ve evliyādur⁴⁶⁶ ve ‘ulemā ve şuleḥādur. “*Li aşḥābi ‘l-kebāyiri ke ‘l-cibāli*”: Ya‘nī yevm-i (14) maḥşerde enbiyānuñ ve evliyānuñ ve şuleḥānuñ⁴⁶⁷ şefā‘atleri mercüdüdür ve⁴⁶⁸ mü‘mininden (15) olan cebel-i ‘azīm gibi kebāyire-i ‘azīme

⁴⁵⁰ demişdür: F-

⁴⁵¹ nazm: K-

⁴⁵² dirüz: K diriz

⁴⁵³ köprisinde: F köprisi üzere

⁴⁵⁴ şerh: F-

⁴⁵⁵ Allāhu ta‘ālā: F-

⁴⁵⁶ “O gün ölçü-tartı haktr.”, Kur‘ān-ı Kerim, A‘raf 8

⁴⁵⁷ demişdür: F buyruldu

⁴⁵⁸ kimesne: F kimse

⁴⁵⁹ *velā ‘azāb*: K-

⁴⁶⁰ didügi: K didigi

⁴⁶¹ *ne ‘üzübillāh min zālik*: K-

⁴⁶² *bi-ḥurmeti Muḥammedin ve āli evlādi Muḥammedin ‘aleyhi ‘s-selām*: K-

⁴⁶³ nazm: K-

⁴⁶⁴ şerh: F-

⁴⁶⁵ ki anlar: F-

⁴⁶⁶ enbiyādur ve evliyādur: evliyā ve enbiyā

⁴⁶⁷ *Li aşḥābi ‘l-kebāyiri ke ‘l-cibāli*: Ya‘nī yevm-i maḥşerde enbiyānuñ ve evliyānuñ ve şuleḥānuñ: F-

⁴⁶⁸ ve: F-

şâhibleri için. Zîrâ anlaruñ [K37b] (1) şefâ'atleri âyet-i K̄ur'ân-ıla ve aḥbâr-ı rasûl ile şallâllâhü 'aleyhi vesellem sâbitdür⁴⁶⁹. (2) Nazm⁴⁷⁰:

و ذو الأيمان لا يبقى مقيماً بسوء الذنب في دار اشتغالي

(3) Kebîre ehli k'ola mü'minînden
Muḳîm olmaz cehennemde ḥurūcdur şoñra ḥâlî⁴⁷¹

(5) Şerḥ⁴⁷²: (6) “Ve z̄ü'l-îmāni lā-yebkā muḳîmen”: Ya'nî îmān şâhibi olan mü'min kim⁴⁷³
(7) fāsık ola cehennemde muḳîm olup ḳalmaz. “Bi-sū'i'z-zenbi fî-dāri işti'ālî”: (8) Ya'nî
Ehli's-Sünnet ve'l-Cemā'at ḳatında ehl-i ḥayr olanlardan⁴⁷⁴ mü'minînden olan fāsık
şūm (9) günāh-ıla kebāyir daḥı olursa muḥalled fi'n-nāri olmaz. 'Aḳıbet (10) anuñ emri
cennete dāḥil olmaḳdur. Nite-kim Allāhu ta'ālā [F169a] Kelām-ı Ḳadîminde⁴⁷⁵: (11) “
ممن يعمل مثقال ذرة خيراً يره ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره” min '. Mü⁴⁷⁷(12) demişdür āyetü-el⁴⁷⁶
olanuñ eḳall-i 'ameli Allāhu ta'ālāy⁴⁷⁸ ve rasūllerini bilüp⁴⁷⁹ îmān (13) getürüp taşdıḳ
itmekdür. Vācib oldur ki şol mü'minînden olan (14) 'abd kim⁴⁸⁰ anuñ a'māl-i
seyyi'esi ola günāhı miḳdārı 'azābı görüp şoñra (15) âyet-i kerîme muḳtezāşı üzere
îmānı ve taşdıḳi ve ḥayrātı muḳābelesinde [K38a] (1) maḥrūm olmayup şevāb ve⁴⁸¹
ḥasenāt görür. Ve bu beyt Mu'tezile mezhebini (2) reddür. Zîrâ anlaruñ i'tikādı: “Ehl-
i kebāyir îmāndan çıkar, muḥalled (3) fi'n-nārdur⁴⁸²” dirler. Dāri işti'ālî didüḡi⁴⁸³
cehennem dimekdür. Zîrâ (4) işti'āl şu'leden muştakdur. Cehennemde âteş şu'lesi
olduḡı için (5) dāri işti'āl dirler⁴⁸⁴. Temmet tercümetü'r-Risāleti'l-manzūmeti'l-meşhūra
(6) bi-Yekūlu'l-'abd el-mevsūme bi-Emālî tercemehā el-faḳîr (7) ila'llāhi'l-müte'ālî Seyyid
Aḥmed bin Muştafā (8) eṣ-şehîr bi-Le'ālî fî-evāḥiri (9) şehri rebî'i'l-āḥîr (10) min şuhūr (11)
sene selāse (12) ve seb'in (13) ve tis'a mi'e. (14) Temme.

⁴⁶⁹ şallâllâhü 'aleyhi vesellem sâbitdür: F sâbit oldı

⁴⁷⁰ nazm: K-

⁴⁷¹ Bu dizede bir tef'ile fazladır.

⁴⁷² şerḥ: F-

⁴⁷³ kim: K ki

⁴⁷⁴ ehl-i ḥayr olanlardan: K-

⁴⁷⁵ Allāhu ta'ālā Kelām-ı ḳadîminde: F Ḥaḳ ta'ālā K̄ur'ân-ı Kerîmde ve Furḳân-ı 'azîminde

⁴⁷⁶ “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılıḡını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılıḡını) görür.”, K̄ur'ân-ı Kerim, Zilzal 7-8

⁴⁷⁷ demişdür: F-

⁴⁷⁸ Allāhu ta'ālāy: F Allāhu ta'ālā ḥazretlerini

⁴⁷⁹ bilüp: K-

⁴⁸⁰ kim: K ki

⁴⁸¹ ve: F-

⁴⁸² muḥalled fi'n-nārdur: F muḥalled fi'n-nār olur

⁴⁸³ didüḡi: K didiḡi

⁴⁸⁴ dirler: F didiler

SONUÇ

Emâlî Şerhi, Üşî'nin 569/1173 yılında tamamladığı Arapça bir risâle olan *Kasîde-i Emâlî*'nin Le'âlî Ahmed Çelebi tarafından 973/1565 yılında yapılan tercüme ve şerhidir. *Emâlî Şerhi* bir tercüme hüviyetine sahip olmasının yanında Türk İslâm edebiyatındaki ilk *Emâlî* şerhi olma özelliğine de sahiptir. Yazma eser kütüphanelerinde 6 nüshası tespit edilen eser, K nüshasında 24, F nüshasında 22 varaktır ve *Emâlî*'nin 57 beytinin tercümesi ve şerhini ihtiva etmektedir. *Emâlî*'nin beyitlerinin şerhinde Ehli Sünnet ve Cemaat mezhebinin görüşleri savunulurken diğer mezheplerin görüşleri tenkit edilmiştir.

16. yüzyıl Türkçesiyle yazılan *Emâlî Şerhi* Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Kapalı *e*'nin yazımında nüshalar arasında birlik olmamakla beraber daha çok /i/ kullanılmıştır. Ünlülerin yazımında kalınlık incelik uyumunun sağlam olması, bunun yanında düzlük-yuvarlaklık uyumunun umûmîleşmemiş olması ve nüshalar arasında değişkenlik göstermesi, bazı eklerin ve edatların ilgili oldukları kelime ile bitişik yazılması, Arapça ve Farsça bazı sözcüklerin orijinal imlâlarından farklı yazılması Eski Türkiye Türkçesinden itibaren görülen özelliklerdir. Kalın sıradan kelimelerde kelime başında /s/ ve /t/ ünsüzleri için sad (ص) ve tı (ط) harfleri kullanılırken, kelime ortasında ve sonunda hem kalın hem de ince sıradan kelimelerde sin (س) ve te (ت) harflerinin kullanılması, artık Osmanlı Türkçesi özelliklerine geçiş olduğunu göstermektedir. Söz varlığı açısından eserde geçen arkaik olarak adlandırılan *kayır-*, *tayrın-*, *kındır-*, *yilt-* vb. sözcüklerin sayıca az olması da bu durumu desteklemektedir.

Bu çalışmada Le'âlî'nin *Emâlî Şerhi* adlı eserinin nüshaları tanıtılmış, belli başlı dil ve imlâ özellikleri gösterilmiş ve eserin K ve F nüshaları üzerinden tenkitli metnine yer verilmiştir. *Emâlî Şerhi* dil ve imlâ özellikleri bakımından Türkoloji alanında, muhtevası bakımından ise teoloji alanında çalışma yapan araştırmacılara kaynak olabilecek özelliklere sahiptir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmail B. Muhammed (1932). *Keşfü'l-hafâ*. Kahire: Mekteb-i Kuds. 2/132.
- Benli, Ali (2019). "Le'âlî Ahmed Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Ek-2*. Ankara: TDV Yayınları. s. 150-151.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2015). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gök, Taner (2017). "Şârihin Manzum Tercümesi: Şem'î'nin Terceme-i Kasîde-i Emâlî'si". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. S. 10. s. 171-204.

İlhan, Mevlüt (2015). "Mütercimi Belli Olmayan Mensûr Bir Kasîde-i Emâlî Tercümesi". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*. S. 1. s. 9-26.

İlhan, Mevlüt (2016). *Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe tercümeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılavuz, Ahmet Saim (1989). Akâid. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Ek-2*. Ankara: TDV Yayınları. s. 212-216.

Kıvılcım, Murat Kaan (2022). *Leâî Ahmed Çelebi'nin Şerhu Kasîdeti'n-Nûniyye bağlamında kelamcılığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Korkmaz, Zeynep (2020). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005). "Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar". *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. C. 1. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 497-508.

Kürkçüoğlu, Kemal Edib (1954). "Lâmiyye-i Kelâmiyye". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 3. S. 1-2. s. 1-21.

Özdinç, Rıdvan (2022). "Le'âlî Ahmed Çelebi'nin Emâlî Tercüme ve Şerhi". Manisa: *Uluslararası Geçmişten Günümüze Manisa Sempozyumu II*.

Özerverli, M. Sait (1995). "el-Emâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 11. Ankara: TDV Yayınları. s. 73-75.

Tekin, Şinasi (1980). "The Turkish Translation of Bedvü'l-Amâlî in Quatrians". *Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi*. S. 4. s. 157-206.

Topaloğlu, B. (2008). *Emâlî Şerhi*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

<https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf> (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

<https://portal.yek.gov.tr> (Erişim Tarihi: 06.08.2024).